

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Навчально-науковий інститут філології та історії
Кафедра української мови, літератури та методики навчання

**КУРСОВА РОБОТА З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ / ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:
НАПИСАННЯ, ОФОРМЛЕННЯ, ЗАХИСТ**

*Методичні рекомендації
для студентів спеціальності
014 Середня освіта (Українська мова і література)*

Суми – 2024

УДК 37.016:[821.161.2+821(100)]:378.147.091.33-028.21(072)
К93

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка (протокол № 10 від 27.03.2024 р.).*

Рецензенти:

Йовенко Лариса Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української літератури, українознавства та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Данильченко Ірина Григорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

К93 Курсова робота з методики навчання української / зарубіжної літератури: написання, оформлення, захист: методичні рекомендації для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) / автори-укладачі Н. В. Гоголь, Н. І. Гричаник, Т. В. Клейменова / – Суми: ФОП Цьома С.П., 2024. – 136 с.

У методичних рекомендаціях розміщено поради щодо структури, особливостей написання і вимоги до оформлення й захисту курсових робіт з методики навчання української / зарубіжної літератури для студентів спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література). Методичні рекомендації складаються із шести розділів і додатків, у яких подано зразки оформлення структурних частин курсової роботи.

Видання розраховане на викладачів і студентів педагогічних закладів вищої освіти України.

УДК 37.016:[821.161.2+821(100)]:378.147.091.33-028.21(072)

© Гоголь Н. В.,
Гричаник Н. І.,
Клейменова Т. В., 2024
© ФОП Цьома С.П., 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ВИМОГИ ДО КУРСОВОЇ РОБОТИ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ / ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	8
РОЗДІЛ 2 ОСНОВНІ ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	11
РОЗДІЛ 3 СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ	15
3.1. Структурні компоненти вступного розділу	16
3.2. Характеристика змістового наповнення розділів роботи.....	29
3.3. Висновки дослідження.....	33
3.4. Список використаних джерел.....	34
3.5. Додатки до курсової роботи	35
РОЗДІЛ 4 ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	36
4.1. Мова та стиль курсової роботи	36
4.2. Дотримання академічної доброчесності.....	47
4.3. Технічні вимоги до оформлення.....	51
4.3.1. Комп'ютерний набір тексту роботи й особливості нумерації сторінок.....	51
4.3.2. Специфіка оформлення таблиць, схем, ілюстрацій та переліку умовних позначень (за необхідності)	56
4.3.3. Оформлення цитувань і покликань на використані в дослідженні джерела	58
4.3.4. Правила оформлення переліку використаної літератури та додатків до курсової роботи.....	61
РОЗДІЛ 5 ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ Й ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ / ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	66
РОЗДІЛ 6 КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ ...	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76

ДОДАТКИ.....	78
Додаток А. Орієнтовні теми курсових робіт з методики навчання української літератури/ зарубіжної літератури.....	79
Додаток Б. Зразки оформлення титульної сторінки.....	81
Додаток В. Зразки оформлення змісту курсових робіт.	83
Додаток Г. Зразки оформлення вступу курсової роботи.....	85
Додаток Д. Зразок оформлення розділу та підрозділів курсової роботи.....	95
Додаток Е. Зразок оформлення висновків дослідження.....	99
Додаток Ж. Зразки оформлення бібліографічного опису в списку використаних джерел згідно з ДСТУ 8302:2015.....	106
Додаток К. Зразки оформлення додатків (конспекти уроків).....	110

ПЕРЕДМОВА

Курсова робота з методики навчання фахових дисциплін – це самостійний вид навчальної діяльності здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «Бакалавр», що спонукає до творчої науково-методичної роботи і результатом якого є власний внесок у теоретико-практичне вивчення обраної методичної проблеми.

Мета методичних рекомендацій – допомогти здобувачам освітнього ступеня «Бакалавр», які навчаються за освітньо-професійними програмами «Середня освіта (Українська мова і література)» та «Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова)», спеціальністю 014 Середня освіта, предметною спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), у підготовці якісної курсової роботи з методики навчання української / зарубіжної літератури та її успішному захисті.

Рекомендації розроблені відповідно до чинного законодавства України, нормативно-правових документів Міністерства освіти і науки України та державних стандартів оформлювання документів у науковій сфері.

У навчальному виданні розкриті етапи виконання курсових робіт, розглянута їх структура й особливості змісту, подані правила та зразки оформлення вступу, тексту, висновків, списку використаних джерел, наочного матеріалу, додатків, запропоновані рекомендації щодо дотримання академічної доброчесності під час написання курсової роботи, вміщені поради з підготовки до її захисту; розроблені критерії оцінювання якості курсових робіт; укладений список рекомендованої літератури.

Видання адресоване здобувачам вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр» денної і заочної форм навчання.

У результаті написання курсової роботи здобувач вищої освіти набуває загальні й фахові компетентності

Загальні компетентності:

- ЗК 3.** Здатність до логічного, критичного, аналітичного, абстрактного, творчого мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК 8.** Здатність до використання інформаційних і комунікаційних технологій, пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 9.** Здатність до генерування нових ідей, адаптації та дії в новій ситуації, ініціативності та підприємливості.
- ЗК 13.** Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів), дотримуватися принципів академічної доброчесності.

Фахові компетентності:

- ФК 1.** Здатність до формування в здобувачів освіти ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків.
- ФК 6.** Здатність дотримуватися сучасних мовних норм (з іноземної та державної мови), використовувати різні форми й види комунікації в освітній діяльності, обирати мовні засоби відповідно до стилю й типу тексту.
- ФК 7.** Здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній та письмовій формах, володіти методикою розвитку зв'язного мовлення здобувачів освіти в процесі говоріння й підготовки творчих робіт.
- ФК 10.** Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі з метою інтерпретації та порівняння мовних і літературних явищ, використання різних методів і методик аналізу тексту.

ФК 18. Здатність до використання інновацій у професійній діяльності в галузі освітніх і лінгвістичних досліджень для проведення власного наукового дослідження, узагальнення й оприлюднення результатів розроблення актуальної проблеми (у науково-методичних виданнях, виступах тощо).

Результати навчання

РН 3. Обізнаний з елементами наукового дослідження в професійній сфері та методами їх реалізації.

РН 8. Уміє працювати з різними джерелами інформації (науковими, довідково-енциклопедичними, художніми, бібліографічними, навчально-методичними, цифровими та ін.), видобувати, обробляти й систематизувати інформацію, використовувати її в освітньому процесі.

РН 13. Володіє навичками атрибуції, розрізняє літературно-культурні епохи, напрями, течії, жанри, стилі за їхніми сутнісними характеристиками.

РН 14. Порівнює мовні та літературні факти, явища, визначає їхні подібності й відмінності.

РН 15. Використовує гуманістичний потенціал рідної й зарубіжної літератури для формування духовного світу юного покоління громадян України.

РН 22. Ефективно спілкується в науково-навчальній, соціально-культурній та офіційно-ділових сферах; виступає перед аудиторією, бере участь у дискусіях, обстоює власну думку (позицію), дотримується культури поведінки й мовленнєвого спілкування.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ВИМОГИ ДО КУРСОВОЇ РОБОТИ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ / ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Підготовка висококваліфікованого фахівця – це не лише процес засвоєння здобувачами вищої освіти знань з освітніх компонентів, а й розвиток навичок самостійної наукової діяльності.

Одним із засобів стимулювання самостійної навчально-дослідницької роботи студентів педагогічних ЗВО є виконання курсової роботи.

Курсова робота є самостійним навчально-науковим дослідженням, яке полягає в систематизації, закріпленні та розширенні теоретичних знань і практичних навичок із конкретної навчальної дисципліни. Виконання курсової роботи допомагає студентам поглибити свої знання з певної теми й водночас розвинути навички наукової роботи.

Курсова робота з методики навчання української / зарубіжної літератури – це самостійна творча наукова робота здобувача вищої освіти, що базується на знаннях, здобутих під час вивчення освітніх компонентів літературознавчого циклу, методики навчання української / зарубіжної літератури, а також педагогіки й психології, сприяє їхньому закріпленню й практичному застосуванню.

Метою написання курсової роботи є поглиблене вивчення певної методичної проблеми курсів «Методика навчання української літератури» / «Методика навчання зарубіжної літератури», перевірка вмінь здобувачів вищої освіти самостійно й творчо застосовувати теоретичні знання під час виконання практичних завдань, форму-

вання дослідницьких здібностей. «Курсова робота потребує від здобувача освіти володіння як науковими знаннями, так і методикою дослідницької роботи, що є одним із показників фахової компетентності майбутнього вчителя-словесника та передумовою успішної реалізації ним професійних функцій» [4, с. 5].

Курсова робота є обов'язковим складником освітньо-професійних програм «Середня освіта (Українська мова і література)» і «Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова)» спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) та навчальних планів для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня денної і заочної форм навчання. Написання курсової роботи з методики навчання української / зарубіжної літератури передбачено навчальними планами у VIII семестрі (4 р. н.) та VI семестрі (3 р. н.) після засвоєння низки освітніх компонентів, що складають методологічну основу наукових досліджень такого типу.

Успішне написання курсових робіт залежить від чіткого дотримання основних вимог, що ставляться до них.

Основні вимоги до курсової роботи здобувачів вищої освіти:

- актуальність теми, відповідність її сучасному стану та перспективі розвитку методики навчання української / зарубіжної літератури;
- дотримання структури курсової роботи, її цілісність, завершеність;
- логічний грамотний виклад матеріалу в науковому стилі;
- чітке визначення й формулювання наукового апарату;
- критичний аналіз самостійно підібраної наукової

- літератури (літературознавчих, психолого-педагогічних, науково-методичних джерел), що засвідчує наявність власного погляду на обрану проблему;
- огляд історії вивчення проблеми й сучасного стану її дослідження;
 - науковий виклад проблеми у всіх її аспектах – літературознавчому, психологічному, педагогічному, методичному;
 - аналіз чинних програм, підручників і хрестоматій з української / зарубіжної літератури в контексті обраної теми дослідження;
 - наявність елементів наукової новизни та практичної цінності;
 - опис пропонованих методичних рекомендацій;
 - узагальнення результатів й обґрунтування висновків;
 - дотримання академічної доброчесності під час написання курсової роботи;
 - правильне оформлення бібліографічних посилань, списку використаних джерел.

Курсова робота виконується українською мовою.

Керівництво курсовими роботами здійснюють науково-педагогічні працівники, насамперед ті, які мають науковий ступінь або/і вчене звання.

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Підготовка курсової роботи вимагає наполегливості, систематичності в організації освітнього процесу впродовж навчального семестру. Раціонально організувати роботу, правильно розподілити свій час, спланувати його, глибоко і своєчасно розробити обрану тему допоможе алгоритм написання курсової роботи. Він дисциплінує виконавця, визначає термін, відведений на вибір теми та аналіз наукових джерел із теми курсової роботи, написання, оформлення й захист дослідження.

Виконання курсової роботи здійснюється відповідно до графіка, затвердженого кафедрою, деканатом / інститутом. Кожен здобувач вищої освіти отримує завдання на курсову роботу.

Процес роботи над курсовим дослідженням поділяється на три основні етапи:

1) підготовчий етап:

- вибір наукової проблеми й теми та узгодження її з науковим керівником;
- з'ясування об'єкта й предмета дослідження, визначення його мети й завдань;
- бібліографічний пошук і студіювання літературознавчих і науково-методичних джерел із проблеми для виявлення сучасного стану вивчення питання;
- читання й аналіз художнього твору (творів);
- складання плану (змісту) роботи;

2) етап роботи над змістом включає опрацювання, узагальнення матеріалів і виклад результатів у формі курсової роботи:

- написання вступу й основного тексту;
- формулювання висновків;

3) заключний етап:

- удосконалення вступу та висновків до курсової роботи;
- оформлення списку літератури та додатків;
- редагування тексту, його доопрацювання відповідно до зауважень наукового керівника;
- оформлення титульної сторінки, переліку умовних позначень, символів, скорочень (якщо наявні);
- апробація результатів дослідження на наукових конференціях, семінарах та, за бажанням, у публікації;
- перевірка курсової роботи на плагіат;
- рецензування роботи;
- підготовка доповіді та презентації для захисту;
- захист курсової роботи.

Тематика курсових робіт визначається на початку навчального року кафедрою і затверджується на її засіданні (*див. Додаток А*).

Курсова робота виконується на одну із запропонованих тем або обрану за бажанням здобувача освіти і, за потреби, скориговану викладачем. Під час виконання наукового дослідження здобувачам освіти надається максимальна самостійність у розробці обраної теми при активній взаємодії з науковим керівником.

Загальною умовою успішного виконання курсової роботи на будь-яку тему є глибоке й усвідомлене розуміння сутності досліджуваного питання. Саме тому рекомендується починати роботу із засвоєння матеріалу з

обраної теми. Це дасть змогу скласти попередній план (зміст) майбутньої роботи.

Важливими підготовчими етапами є добір і вивчення наукової літератури та читання й аналіз художніх текстів (за необхідності).

Науковий керівник вказує напрями пошуків. Доцільно почати пошук літератури з перегляду бібліотечних каталогів. Варто переглянути також наукові та науково-методичні журнали, дисертаційні дослідження й монографії з обраної проблеми за останнє десятиліття. Доступ до мережі «Інтернет» й електронних каталогів наукових бібліотек значно розширює пошук необхідних/важливих науково-критичних джерел.

Робота з науковою літературою вимагає одночасного формування в окремому файлі списку використаних джерел із повним бібліографічним описом відповідно до чинних вимог, виписування цитат з обов'язковою фіксацією джерела цитованої сторінки.

Після затвердження теми наукового дослідження, з'ясування об'єкта й предмета дослідження, визначення його мети й завдань, опрацювання науково-методичних джерел із проблеми необхідно скласти попередній план (зміст) роботи.

Науковий керівник затверджує план (зміст) роботи, надає науково-методичні консультації щодо її виконання, пояснює проблемні теоретико-аналітичні питання, висловлює зауваження й побажання щодо змісту і структури роботи, контролює процес її написання, визначає термін завершення. Варто пам'ятати про необхідність передавати написані розділи роботи для перевірки науковому керівникові та усвідомлювати, що саме автор наукового дослідження цілком відповідає за своєчасне та якісне його виконання.

Курсова робота з методики навчання української / зарубіжної літератури підлягає обов'язковій перевірці на відповідність принципам академічної доброчесності.

Виконана курсова робота у визначені деканатом терміни здається на кафедру, про що має бути відповідний запис у журналі реєстрації курсових робіт. Потім вона передається керівнику курсової роботи, який здійснює її рецензування (готує письму рецензію, де подає характеристику роботи, вказує її позитивні сторони й висловлює зауваження, виставляє мотивовану оцінку). Після цього курсова робота виноситься на захист.

Результати захисту курсової роботи оцінюються відповідно до прийнятої в університеті системи оцінювання. Оцінка виставляється керівником курсової роботи в рецензії на неї, заліково-екзаменаційній відомості, заліковій книжці, індивідуальному навчальному плані студента.

Здобувач освіти, який без поважної причини не подав курсову роботу в зазначений термін або не захистив її, вважається таким, що має академічну заборгованість. Підсумки виконання курсових робіт обговорюються на засіданні кафедри.

Курсові роботи зберігаються на кафедрі протягом трьох років, потім списуються та утилізуються в установленому порядку.

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Зміст курсової роботи визначається обраною темою. Незалежно від теми, завдання й плану кожної курсової роботи її загальна структура повинна мати:

- 1) титульну сторінку;
- 2) зміст (план роботи);
- 3) перелік умовних позначень (за необхідності);
- 4) вступ;
- 5) основну частину дослідження (два розділи);
- 6) висновки;
- 7) список використаних джерел;
- 8) додатки.

Титульний аркуш містить основні відомості про тему роботи, автора, наукового керівника, освітній заклад, факультет / інститут і кафедру, де виконувалося дослідження тощо. Титульний аркуш наукової роботи не нумерується (детальніше про титульний аркуш дивіться в розділі 4, підрозділі 4.3.1).

Зміст подається після титульного аркуша. Він містить найменування й номери початкових сторінок вступу, всіх розділів і підрозділів, висновків, списку використаних джерел (*див. Додаток В*). Проаналізований і систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді розділів і підрозділів, кожний з яких висвітлює самостійне питання, а підрозділи – окрему частину цього питання.

3.1. Структурні компоненти вступного розділу

Вступ – важлива частина курсової роботи, у якій здобувач освіти має представити тему роботи, переконати в доцільності звернення до неї, окреслити дослідницьке завдання. У ньому обґрунтовується актуальність дослідження, ступінь наукової розробки теми як один із критеріїв визначення її актуальності (хто досліджував цю проблематику, яких результатів досягнув, що залишилось невивченим); формулюються мета й завдання, які необхідно вирішити; визначаються об'єкт, предмет, теоретична основа дослідження, методи дослідження; розкривається наукова новизна, практичне значення курсової роботи, подаються дані про її апробацію (за наявності), а також стислий опис структури наукового дослідження (*див. Додаток Г*).

Рекомендований обсяг вступу курсової роботи – 3 сторінки.

Розглянемо детальніше послідовність і змістове наповнення структурних компонентів вступу.

1. Актуальність теми

Метою будь-якого наукового дослідження є роз'яснення раніше невідомих фактів або виявлення неповноти старих методів пояснення відомих явищ, з'ясування мало досліджених, актуальних наукових питань, подолання труднощів у процесі розкриття певних явищ і знаходження оптимальних шляхів їх вирішення. Актуальність теми курсової роботи визначається її суттєвим значенням, відповідністю сучасним потребам літературознавства, методики навчання літератури (української та зарубіжної) і практичним завданням. Формулювання актуальності повинно бути лаконічним, акцентованим на суті наукового завдання чи проблеми.

Стан наукового вивчення проблеми є одним із критеріїв визначення актуальності обраної теми. Це вказує на те, що вже відомо і зроблено в сучасній науці щодо обраної теми, які аспекти висвітлено в наукових працях, а що залишається невідомим, потребує подальшого вивчення чи переосмислення (інтерпретації), або буде об'єктом дослідження вперше. Важливо уникати докладного повторення анотацій монографій та статей, у яких містяться позитивні чи критичні відгуки, тому у вступі варто акцентувати на оцінці рівня вивчення проблеми загалом, а не на окремих наукових дослідженнях.

Здобувач вищої освіти повинен продемонструвати розуміння науково-методичного матеріалу, із яким йому доведеться працювати. Після аналізу літератури з відповідної теми та конкретизації проблематики роботи, студент у вступі має вказати, як саме в наукових джерелах вирішуються проблеми, що його цікавлять, та що, на його думку, потребує додаткового вивчення й уточнення. Також він повинен довести доцільність вирішення власного наукового завдання.

Наводимо орієнтовні зразки:

Зразок 1. *Учені (ініціали та прізвища) досліджували / розкривали / аналізували (називаємо аспект проблеми, наприклад, особливості вивчення жанрової природи літературного твору) [покликання на список використаних джерел через кому з крапкою].*

Зразок 2: *Наукові розвідки українських учених демонструють як розмаїття окремих аспектів задекларованої теми, так і багатство сучасних підходів до її осмислення, що полягають у (називаємо проблему, наприклад: здійсненні естетичного виховання учнів засобами взаємодії мистецтв) (у дужках через кому вказуємо ініціали й прізвища вчених).*

Зразок 3: Актуальними в аспекті дослідження є наукові праці українських і зарубіжних учених, у яких акцентовано на таких питаннях: (називаємо перше /друге /третє актуальні питання, що дотичні до теми дослідження; у дужках зазначаємо ініціал / ініціали вченого; можна біля прізвища вченого в квадратних дужках робити покликання на список використаних джерел).

Під час аналізу літературознавчого й науково-методичного матеріалу доцільно скористатися хронологічним принципом, що передбачає аналіз праць учених, які першими звернулися до обраної теми, потім – останні за часом праці. Також можна застосувати принцип *ґрунтовності постановки проблеми*, згідно з яким перевага надається тим літературознавчим і науково-методичним працям, у яких обрана тема висвітлюється більш ґрунтовно, а потім розглянути ті, де вона висвітлена побіжно.

Тематичний принцип огляду літератури застосовується тоді, коли спеціальних робіт із теми курсової роботи немає, однак деякі вчені зверталися до неї в іншому аспекті. Використання такого принципу дозволить побачити, як питання, що пов'язані з темою наукового дослідження, різноаспектно висвітлені в науковій літературі.

У вступі та основній частині курсової роботи імена та прізвища вчених потрібно подавати так: спочатку ініціал / ініціали, а потім прізвище (наприклад, О. Галич, О. А. Галич; Т. Яценко, Т. О. Яценко). Щодо західних дослідників, варто спочатку вказувати ініціали та прізвище кирилицею, а в дужках дублювати англійською або іншою іноземною мовою (наприклад, Дж. Фаулз (J. Fowles), С. Дж. Браун-Джексон (S. J. Braun-Jacksons)).

Після системного огляду стану розробки наукової проблеми в сучасному літературознавстві й науково-методичній літературі розкривається актуальність дослідження.

Зразок 1: Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених особливостям вивчення творчості / твору (називаємо автора, твір), питання (називаємо науково-методичну проблему) у науково-методичних працях учених висвітлено, на наш погляд, недостатньо повно, що і зумовлює актуальність дослідження.

Зразок 2: Актуальність нашого дослідження зумовлена незначною кількістю науково-методичних праць, присвячених вивченню проблеми (називаємо її).

Зразок 3: Науково-методична проблема (називаємо її) висвітлена в роботах сучасних дослідників. Однак обрана проблема не стала предметом системного й спеціального вивчення вчених, що й обумовлює її актуальність.

Зразок 4: Обрана тема дослідження потребує подальшого вивчення / усвідомлення / поглиблення / потребує сучасного переосмислення, що й обумовило актуальність курсової роботи.

Зразок 5: На різних етапах розвитку шкільної літературної освіти українськими вченими публікувалися праці, присвячені обраній проблемі, проте вони не набули системного вивчення та практичної реалізації.

Визначаючи мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, необхідно враховувати їх системний логічний зв'язок із темою курсової роботи.

2. Мета й завдання дослідження

Мета дослідження – це кінцевий результат, на досягнення якого воно спрямоване. Вона має бути чітко сформульована. Мета тісно пов'язана з назвою курсової роботи й указує на те, що саме вирішується в дослідженні. Не варто формулювати її як «дослідження...», «вивчення...», «аналіз...», тому що ці слова вказують на засіб досягнення, а не на мету.

Наводимо приклад формулювання мети курсової роботи з методики навчання української літератури на тему «Особливості вивчення творів Зірки Мензатюк в основній школі»:

Зразок 1 : *Мета роботи* полягає в системно-цілісному осмисленні жанрового різноманіття творів Зірки Мензатюк і розробленні методичних рекомендацій щодо вивчення її творів в основній школі.

Для прикладу наведемо також формулювання мети курсової роботи з методики навчання зарубіжної літератури на тему «Методика застосування елементів компаративного аналізу в процесі вивчення творів зарубіжної літератури (10–11 кл.)»:

Зразок 2 : *Мета роботи* – розкрити особливості компаративного аналізу художнього твору та розробити методичні рекомендації щодо застосування елементів компаративного аналізу на уроках зарубіжної літератури в старших класах ЗЗСО.

Для досягнення мети дослідження здобувач вищої освіти повинен послідовно виконати низку завдань – аспектів вивчення проблеми, які, як правило, висвітлені в назвах підрозділів курсової роботи. Завдання дослідження конкретизують мету й чітко позначають етапи наукового пошуку. У процесі формулювання завдань дослідження варто використовувати такі ключові слова, як-от: «представити й узагальнити стан вивчення (назва проблеми) у методиці навчання української / зарубіжної літератури», «систематизувати...», «проаналізувати...», «простежити...», «розглянути...», «дослідити...», «узагальнити», «виявити...», «обґрунтувати...» тощо.

Наведемо кілька прикладів сформульованих завдань:

Зразок 1 : *Реалізація поставленої мети в курсовій роботі на тему «Особливості вивчення творів Зірки Менза-*

тюд в основній школі» передбачає розв'язання таких завдань:

1. Проаналізувати тенденції розвитку літератури для дітей та юнацтва в контексті сучасного літературного процесу;
2. Розкрити життєвий і творчий шлях Зірки Мензатюк, виокремити специфіку її творів для підліткового читання, розглянути їх жанрово-тематичне розмаїття;
3. Проаналізувати чинні модельні навчальні програми, навчально-методичну й довідкову літературу, підручники з української літератури для 5–9 класів на предмет вивчення творчості Зірки Мензатюк в основній школі;
4. Розробити методичні рекомендації до вивчення творів Зірки Мензатюк на уроках української літератури й у позаурочній діяльності в основній школі.

Наведемо також приклад визначення завдань курсової роботи з методики навчання зарубіжної літератури на тему: «Методика застосування елементів компаративного аналізу в процесі вивчення творів зарубіжної літератури (10–11 кл.)»:

Зразок 2 : Відповідно до мети визначено такі завдання:

1. Опрацювати науково-теоретичну й навчально-методичну літературу з теми дослідження;
2. Визначити особливості компаративного аналізу та окреслити поетапність його застосування на уроках зарубіжної літератури;
3. Схарактеризувати найбільш ефективні методичні прийоми й види навчальної діяльності, які можуть бути використані вчителем на уроці з елементами компаративного аналізу;

4. Розробити методичні рекомендації щодо застосування елементів компаративного аналізу на уроках зарубіжної літератури в старшій школі.

3. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єкт і предмет дослідження – поняття, співвідносні між собою як ціле й частина.

Об'єктом дослідження є процес або явище, що породжує проблемну ситуацію, уся сукупність відношень різних аспектів теорії і практики науки, що слугує джерелом необхідної для дослідника інформації.

Предмет дослідження – це тільки ті суттєві зв'язки й відношення, що підлягають безпосередньому вивченню в цій курсовій роботі, є визначальними для конкретного дослідження. Отже, предмет дослідження є вужчим, ніж об'єкт.

Таким чином, об'єктом виступає те, що досліджується. А предмет – це те, що в цьому об'єкті вимагає наукового пояснення [4, с. 14].

Приклад визначення об'єкта й предмета в курсовій роботі на тему «Особливості вивчення творів Зірки Мензатюк в основній школі»:

Зразок 1 : Об'єктом дослідження є творчість сучасної української дитячої письменниці Зірки Мензатюк та освітній процес на уроках української літератури.

Предмет дослідження – жанрово-тематичне розмаїття програмових творів Зірки Мензатюк (літературні казки «Ангел Золоте Волосся» і «Київські казки», повість для підлітків «Як я руйнувала імперію», пригодницькі повісті «Таємниця козацької шаблі» та «Дике літо в Криму») та особливості їх вивчення на уроках української літератури й у позаурочний час в основній школі.

Ще один приклад формулювання об'єкта й предмета в курсовій роботі на тему «Методика застосування елементів

компаративного аналізу в процесі вивчення творів зарубіжної літератури (10–11 кл.)»:

Зразок 2 : Об'єкт дослідження – освітній процес на уроках зарубіжної літератури в сучасному закладі загальної середньої освіти та шкільний аналіз художнього твору в загальноосвітній школі.

Предмет наукової роботи – зміст, форми, методи, прийоми й види навчальної діяльності щодо застосування елементів компаративного аналізу на уроках зарубіжної літератури в 10–11 класах ЗЗСО.

Звертаємо увагу на основні помилки під час формулювання об'єкта й предмета дослідження:

- ці дві наукові категорії не пов'язують між собою;
- об'єкт і предмет формулюються дуже широко або дуже вузько;
- об'єкт дослідження підмінено предметом і навпаки;
- об'єкт дослідження є вужчим, ніж предмет;
- замість предмета роботи зазначено її мету.

4. Методи дослідження

Методи дослідження, за допомогою яких здійснювалися добір і опрацювання фактичного матеріалу, є обов'язковим елементом вступу. Їх вибір диктується характером фактичного матеріалу, умовами й метою дослідження.

Як правило, у курсових роботах застосовується комплексний підхід, який базується на поєднанні загальнонаукових методів – аналіз, синтез, узагальнення – та спеціальних наукових методів (тих, що стосуються певної галузі наукового знання: мовознавства, літературознавства, історії, філософії тощо).

До загальнонаукових методів належать такі:

- *теоретичні*: аналіз, синтез, систематизація літературознавчої, педагогічної, навчально-методичної літератури, нормативних документів щодо організа-

ції освітнього процесу закладів загальної середньої освіти та вивчення української / зарубіжної літератури у них тощо;

- *емпіричні*: узагальнення педагогічного досвіду на основі проведення бесід із вчителями та здобувачами освіти, анкетування, інтерв'ювання тощо;
- *статистичні*: кількісний і якісний аналіз отриманих результатів із визначення рівня засвоєння навчального матеріалу та ін.

До *літературознавчих методів* належать такі: культурно-історичний, історико-функціональний, біографічний, компаративний (порівняльно-історичний, порівняльно-типологічний), описовий, психологічний, психоаналітичний, герменевтичний, феноменологічний, метод рецептивної естетики, міфологічної критики та інші методи. А також використовуються різні види літературознавчого аналізу: поетологічний, проблемно-тематичний, контекстуальний, міфопоетичний, інтертекстуальний, гендерний аналіз тощо. Перелік методів і видів аналізу літературного твору не вичерпується наведеними.

У Вступі курсової роботи потрібно вказати обрані методи. Бажано стисло аргументувати використання того чи іншого методу в процесі вирішення конкретних завдань дослідження.

Наприклад: під час виконання курсової роботи було застосовано такі **методи** дослідження: *описовий* (з метою рецепції науково-критичної літератури з теми дослідження); *культурно-історичний* (для виявлення суспільно-історичних умов, у яких формувалась авторська концепція характерів персонажів); *біографічний* (для з'ясування джерел створення образів у творах письменника / письменниці); *герменевтичний* (задля інтерпретації художнього тексту); *теоретичні* (для здійснення аналізу, синтезу

й систематизації літературознавчих, науково-методичних праць, освітніх документів (державних стандартів, навчальних програм, шкільних підручників з української / зарубіжної літератури та ін.) на предмет вивчення творчості письменника в ЗЗСО або конкретної методичної проблеми); *емпіричні* (для узагальнення педагогічного досвіду тощо); *статистичні* (з метою проведення кількісного та якісного аналізу отриманих результатів із визначення рівня засвоєння навчального матеріалу здобувачами освіти та ін.).

5. Теоретична основа дослідження

У межах одного абзацу вказуються прізвища й ініціали видатних учених та аспекти їхніх найбільш авторитетних і ґрунтовних наукових праць, які є значним внеском у вирішення зазначеної проблеми, мають вагоме теоретико-методологічне значення. Можуть наводитися праці з теорії та історії літератури, методики навчання літератури (української і зарубіжної), психології, філософії, культурології тощо, які допомагають поглиблено аналізувати визначені питання.

Наведемо приклад оформлення теоретичної основи курсової роботи з методики навчання української літератури на тему «Особливості вивчення творів Зірки Мензатюк в основній школі»:

Зразок 1 : Теоретичною основою курсової роботи є праці українських дослідників, зокрема: навчальні посібники Н. І. Богданець-Білоskalенко [...], І. Є. Бойцун [...], статті Н. В. Гоголь [...], підручники та посібники, статті та монографії Т. Б. Качак [...], В. В. Кизилової [...], Н. П. Марченко [...], Л. М. Овдійчук [...]; наукові статті, монографії та автореферат дисертації О. С. Перетятої [...].

Наведемо також приклад оформлення теоретичної основи курсової роботи з методики навчання зарубіжної

літератури на тему «Методика застосування елементів компаративного аналізу в процесі вивчення творів зарубіжної літератури (10–11 кл.)»:

Зразок 2: *Теоретичною основою дослідження є теоретичні й науково-методичні підходи до застосування елементів компаративного аналізу в процесі вивчення творів зарубіжної літератури, що представлені в наукових студіях українських учених: А. Вітченка, Н. Волошиної, А. Градовського, О. Ісаєвої, Л. Мірошніченко, О. Ніколенко, С. Пультера, Ю. Султанова, Б. Шалагінова, Ф. Штейнбука, В. Шуляра, Т. Яценко та ін.*

6. Наукова новизна дослідження – це нові наукові положення (рішення), запропоновані автором / авторкою курсової роботи. Вона вказує на відмінність отриманих ним / нею результатів від відомих раніше. Наукова новизна визначає, що зроблено вперше, що доповнено, конкретизовано або уточнено, що отримало подальший розвиток. У дослідженні необхідно зазначити нові наукові положення, запропоновані здобувачем освіти особисто. У студентських наукових роботах новизну визначають переважно такі слова: *узагальнено, систематизовано, доповнено, уточнено, проілюстровано, обґрунтовано, унаочнено, розроблено, запропоновано...*

Наукова новизна курсової роботи на тему «Особливості вивчення творів Зірки Мензатюк в основній школі» може бути визначена таким чином:

Зразок 1: *Наукова новизна дослідження полягає в тому, що узагальнено теоретичний матеріал про жанрове різноманіття та ідейно-тематичне спрямування творів Зірки Мензатюк для дитячого та підліткового читання; розроблено методичні рекомендації, у яких запропоновано ефективні традиційні та інноваційні методичні прийоми і*

види робіт, форми організації навчальної діяльності, інформаційно-комунікаційні технології, які стануть зразком для подальшого вивчення сучасної української літератури для підліткового читання в основній школі.

Наукова новизна курсової роботи на тему «Методика застосування елементів компаративного аналізу в процесі вивчення творів зарубіжної літератури (10–11 кл.)» може бути визначена таким чином:

Зразок 2 : Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в курсовій роботі на основі опрацювання науково-теоретичної та методичної літератури з теми дослідження було визначено особливості компаративного аналізу, розроблено методичні рекомендації щодо методики застосування елементів компаративного аналізу на уроках зарубіжної літератури в старших класах ЗЗСО.

7. Практичне значення курсової роботи

У цьому структурному інформаційному блоці вступу подаються відомості про практичне застосування одержаних результатів курсової роботи або рекомендації щодо їх використання. Варто звернути увагу на те, наскільки результати дослідження будуть продуктивними під час викладання історії української / зарубіжної літератури в ЗВО, методики навчання української / зарубіжної літератури в ЗВО та української / зарубіжної літератури в ЗЗСО.

Зразок : Практичне значення курсової роботи полягає в можливості подальшого використання отриманих результатів викладачами закладів вищої освіти під час підготовки лекційних занять із навчальних дисциплін «Історія української / зарубіжної літератури», «Методика навчання української / зарубіжної літератури», вибіркових освітніх компонентів для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література), здобува-

чами освіти в процесі написання наукових робіт, вчителями-словесниками під час підготовки до уроків української / зарубіжної літератури в ЗЗСО.

8. Апробація результатів дослідження

Якщо матеріали курсової роботи були представлені у формі доповіді й викладалися на науковій конференції (або кількох конференціях), на засіданнях студентських наукових гуртків / проблемних груп (теоретична апробація), варто точно вказати дані про відповідні наукові заходи (назва заходу, дата, місто).

***Зразок 1 :** Основні результати курсової роботи обговорювалися на XII Міжнародній інтернет-конференції молодих учених і студентів «Глухівські наукові читання – 2023. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (6–8 грудня 2023 р., м. Глухів).*

***Зразок 2 :** Результати дослідження апробовано на 2 конференціях різного рівня: X Міжнародній інтернет-конференції молодих учених і студентів «Глухівські наукові читання–2023. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (9–11 грудня 2023 р., м. Глухів), Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Арватівські читання – 2023» (21 квітня 2023 р., м. Ніжин).*

9. Структура курсової роботи

У завершальній частині вступу необхідно стисло подати структуру курсової роботи, тобто навести перелік її структурних елементів і обґрунтувати послідовність їх розташування, зазначити, скільки сторінок займає основний текст роботи (кількість сторінок роботи без урахування сторінок зі списком використаних джерел), указати кількість використаних літературних джерел.

***Зразок: Структура роботи.** Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (36 найменувань) і додатків. Загальний обсяг робо-*

ти – 38 сторінок, із них основного тексту – 32 сторінки.

Наявність у вступі зазначеної інформації свідчить про те, що його розробляють після написання основного тексту. Проте рекомендується перед початком написання роботи скласти план вступу як основу для виконання дослідження. Зміни, що виникатимуть у процесі написання, будуть відображені у вступі. Важливо зазначити, що обсяг вступу й висновків разом має становити близько 15% від загального обсягу курсової роботи.

3.2. Характеристика змістового наповнення розділів роботи

Основна частина курсової роботи розкриває тему наукового дослідження та складається з двох розділів, що поділяються на підрозділи. У кожному з них розкриваються конкретні завдання дослідження.

Розподіл необхідного теоретичного матеріалу за розділами має бути приблизно рівномірним. РОЗДІЛ 1 може бути меншим за обсягом. Кожний розділ обов'язково має починатися з нової сторінки, але це правило не стосується підрозділів.

Загальні вимоги до основної частини курсової роботи:

- назви розділів не повинні дублювати назву курсової роботи;
- змістове наповнення розділів має точно відповідати темі роботи й повністю її розкривати;
- між розділами має бути логічний зв'язок;
- зміст кожного розділу розкриває конкретну проблему й закінчується коротким узагальненням і підсумком;
- викладений у розділах матеріал має бути послідовним, аргументованим і переконливим, містити тези, підтверджені покликаннями на джерела, думки,

погляди різних авторів тощо.

Проаналізуємо змістове наповнення розділів курсової роботи детальніше.

РОЗДІЛ 1 – теоретичний розділ. Він має системно-оглядовий та узагальнювальний характер і складається з підрозділів, у яких окреслюються теоретичні основи дослідження, визначається стан вивчення досліджуваної проблеми в сучасному науково-методичному дискурсі тощо.

У цьому розділі здобувач освіти аналізує необхідну наукову літературу, з'ясовує значення основних понять, розкриває погляди провідних літературознавців, методистів на проблему, визначену в темі курсової роботи.

Автор / авторка курсового дослідження формулює визначення засадничих дефініцій, методичних явищ і процесів із обов'язковою вказівкою на авторитетні літературознавчі, науково-методичні праці, що складають теоретико-методологічну основу роботи. Також можливе авторське аргументоване визначення ключових понять.

Наприклад, у РОЗДІЛІ 1 «Теоретичні основи проблеми дослідження» курсової роботи на тему «Особливості вивчення постмодерної сімейної саги в новелах “Майже ніколи не навпаки” Марії Матіос у сучасній школі» варто розкрити сутність ключових літературознавчих понять дослідження: «сага», «сімейна сага», «новела»; охарактеризувати новаторські засади постмодерністської літератури, дослідити художньо-стильові особливості прозової творчості М. Матіос.

У РОЗДІЛІ 1 «Теоретичні основи досліджуваної проблеми» курсової роботи на тему «Мотиви лірики В. Стуса та особливості її вивчення в закладах загальної середньої освіти» потрібно окреслити зміст базових понять: «лірика», «ліричний твір», «мотив»; дослідити світоглядні засади й художні особливості поетичної творчості В. Стуса.

У РОЗДІЛІ 1 «Теоретичні аспекти проблеми дослідження творчості Джона Фаулза» курсової роботи на тему «Специфіка шкільного вивчення постмодерністських домінант творчості Джона Фаулза (на матеріалі роману «Маг» (“Волхв”))» доцільно визначити термінологічну парадигму основних понять дослідження; розкрити художні особливості постмодернізму як художньо-мистецького утворення кінця ХХ – початку ХХІ століть; розглянути критичну рецепцію творчості Джона Фаулза в українському науковому просторі; визначити експериментальний характер прозових творів англійського письменника.

У РОЗДІЛІ 1 «Теоретичні основи проблеми дослідження екзистенціальної проблематики творчості Ф. Дюрренматта» курсової роботи на тему «Екзистенціальна проблематика творчості Ф. Дюрренматта у шкільному курсі зарубіжної літератури» необхідно зробити аналіз літературознавчих джерел за темою дослідження; розкрити особливості екзистенціалізму як літературного напрямку; проаналізувати жанрово-стильові новації творчої спадщини Ф. Дюрренматта.

РОЗДІЛ 2 – методично-практичний. Він присвячений розгляду проблеми дослідження, окресленої в предметі, меті й основних завданнях курсової роботи. У структурних підрозділах цього розділу здійснюється огляд сучасного стану досліджуваного питання в методичній науці та шкільній практиці, розкриваються педагогічно-психологічні особливості, подаються методичні рекомендації щодо вивчення конкретного питання/проблеми в сучасній школі на уроках української або зарубіжної літератур.

Наприклад, у РОЗДІЛІ 2 «Особливості вивчення сімейної саги в новелах «Майже ніколи не навпаки» М. Матіос на уроках української літератури в 11 класі» курсової роботи на тему «Особливості вивчення постмодерної сімейної саги

в новелах “Майже ніколи не навпаки” Марії Матіос у сучасній школі» необхідно провести аналіз навчально-методичного забезпечення в аспекті досліджуваної проблеми; розкрити особливості вивчення епічних творів на уроках української літератури в старших класах; дослідити психолого-педагогічні засади аналізу сімейної саги в новелах здобувачами освіти; запропонувати методичні рекомендації щодо вивчення творчості М. Матіос на уроках української літератури в 11 класі.

У РОЗДІЛІ 2 «Особливості вивчення лірики В. Стуса в закладах загальної середньої освіти» курсової роботи на тему «Мотиви лірики В. Стуса та особливості її вивчення в закладах загальної середньої освіти» потрібно розкрити особливості вивчення ліричних творів на уроках української літератури в старших класах; запропонувати методичні рекомендації щодо вивчення життєпису й поезії В. Стуса в 11 класі.

У РОЗДІЛІ 2 «Особливості вивчення роману Дж. Фаулза «Маг» (“Волхв”) на уроках зарубіжної літератури» курсової роботи на тему «Специфіка шкільного вивчення постмодерністських домінант творчості Джона Фаулза (на матеріалі роману «Маг» (“Волхв”))» виникає необхідність охарактеризувати сучасний стан досліджуваної проблеми; проаналізувати думки учених-методистів щодо особливостей вивчення постмодерністської прози; розробити методичні рекомендації вчителям-словесникам щодо шкільного аналізу роману Дж. Фаулза «Маг» (“Волхв”).

У РОЗДІЛІ 2 «Особливості вивчення творів Ф. Дюрренматта на екзистенціальну проблематику на уроках зарубіжної літератури» курсової роботи на тему «Екзистенціальна проблематика творчості Ф. Дюрренматта у шкільному курсі зарубіжної літератури» необхідно висвітлити питання психолого-педагогічних особливостей сприй-

няття здобувачами загальної середньої освіти творчості швейцарського драматурга; з'ясувати особливості шкільного вивчення програмових творів Ф. Дюрренматта; розробити методичні рекомендації учителям зарубіжної літератури.

Аналізуючи сучасний стан досліджуваної проблеми, здобувач освіти має ґрунтовно опрацювати низку чинних документів Міністерства освіти і науки, що врегульовують процес шкільного викладання української та зарубіжної літератур; проаналізувати чинні шкільні навчальні програми, модельні навчальні програми та підручники, посібники з методики навчання літератури; педагогічний досвід учителів-словесників. Важливим аспектом цього розділу є розроблені здобувачем освіти методичні рекомендації, які спрямовані на поліпшення шкільного вивчення конкретної теми, означеної в курсовій роботі.

У РОЗДІЛІ 2 можуть міститися таблиці, схеми, що повинні супроводжуватися тлумаченнями та висновками й давати можливість визначати сутність досліджуваних педагогічних процесів або явищ.

3.3. Висновки дослідження

ВИСНОВКИ є логічним завершенням курсової роботи та узагальненням проведених досліджень.

Висновки повинні бути змістовними, лаконічно й чітко сформульованими, побудованими у вигляді окремих положень, послідовність яких визначається композиційною будовою курсової роботи. Висновки мають підтверджувати розв'язування завдань, що були визначені у вступі наукового дослідження.

Основна вимога до заключної частини – не дублювати зміст вступу й основної частини роботи.

Висновки в системному викладі узагальнюють теоретичні положення, отримані результати дослідження, аналізу, інтерпретації тощо.

Обсяг висновків, як правило, становить 1,5–2 сторінки (див. Додаток Е).

3.4. Список використаних джерел

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ розміщують після висновків. Це перелік літератури (довідкової, наукової, методичної, художньої), що формується й доповнюється в процесі написання курсової роботи. Він є необхідною складовою наукового дослідження, оскільки засвідчує самостійний пошук його автора, відображає глибину розуміння досліджуваної проблеми, рівень розв'язання завдань курсової роботи, обізнаність здобувача вищої освіти із сучасними досягненнями методики навчання української / зарубіжної літератури, його навички роботи з різноманітними літературними джерелами.

Під час складання бібліографічного списку необхідно вказувати бібліотечний шифр кожного джерела для уникнення повторного пошуку. Роботу з літературою необхідно розпочинати з формування повного переліку монографій, підручників, навчальних, навчально-методичних посібників, статей у фахових та інших виданнях з відповідними посиланнями на джерело.

Список використаних джерел *обов'язково має містити:*

- словники літературознавчих термінів, довідники;
- чинні шкільні навчальні програми з української / зарубіжної літератури;
- шкільні підручники (укладені за чинними навчальними програмами);
- навчально-методичні посібники з вивчення

- української / зарубіжної літератури в ЗЗСО;
- навчальні посібники й монографії вітчизняних і зарубіжних учених-методистів;
 - тексти художніх творів (за необхідності);
 - методичні статті й критичні праці, надруковані у фахових виданнях тощо.

Мінімальна кількість джерел у списку використаної літератури має становити *25–30 позицій*.

Не потрібно включати до списку ті джерела, які не були фактично використані в процесі написання курсової роботи та на які немає покликань у її основному тексті.

Під час написання курсової роботи і, відповідно, укладання списку використаних джерел, покликань варто спиратися на авторитетні академічні видання. Рекомендується уникати неперевірених інтернет-джерел без інформації про авторів.

3.5. Додатки до курсової роботи

Додатки здебільшого містять допоміжні матеріали до курсової роботи: схеми, таблиці, ілюстрації, фотоматеріали, плани-конспекти уроків української / зарубіжної літератури, сценарії позакласних заходів із літератур, дидактичні матеріали до уроків, анкети для здобувачів освіти / учителів, зразки наочності, QR-коди аудіозаписів, відеофільмів, передач, які пропонуються до використання в методичних розробках занять та ін.

Додатки є необхідними для кращого розуміння розроблених здобувачем вищої освіти методичних рекомендацій з теми дослідження, для унаочнення результатів наукової роботи. Кількість додатків є необмеженою.

РОЗДІЛ 4

ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

4.1. Мова та стиль курсової роботи

Курсова робота з методики навчання української / зарубіжної літератури – це завершене наукове дослідження. Велика увага приділяється мові та стилістиці, оскільки ці аспекти визначають рівень загальної культури автора наукового дослідження.

Курсова робота виконується державною мовою – українською. Мовне та стилістичне оформлення наукової роботи обумовлене особливостями наукового стилю, що включає такі складники:

1. Формально-логічний спосіб подання матеріалу з наявністю аргументів, спрямованих на доведення істини й обґрунтування основних висновків дослідження.
2. Смыслову логічну завершеність, цілісність і зв'язність думок.
3. Цілеспрямованість, відсутність емоційного забарвлення наукового тексту.
4. Об'єктивність викладу, смыслова точність, стислість та ясність.
5. Необхідність використання спеціальної термінології [4, с. 22].

Необхідно ретельно переглянути текст курсової роботи та впевнитися у відсутності помилок. У вступі, основній частині та висновках потрібно оперувати науковою, зокрема літературознавчою, науково-методичною термінологією, та впроваджувати її в контекст власного дослідження. Рекомендується спиратися на авторитетні джерела інформації, як-от: довідкові й періодичні видання, підруч-

ники, посібники, навчально-методична література тощо.

З урахуванням поваги до авторитету дослідників, письменників, літературознавців, методистів та інших фахівців, ініціали потрібно розташовувати перед прізвищем у тексті, а в списку використаних джерел, навпаки, першим пишемо прізвище, а потім – ініціали.

Не рекомендується висловлюватися від першої особи однини, як-от: «я спостерігав / спостерігала», «на мою думку», «я» тощо. Замість цього доречніше використовувати займенник «ми», але і його варто уникати в тексті наукового дослідження. Натомість доцільно використовувати конструкції, які виражають колективність, наприклад: «спостерігаємо», «установили», «маємо», «стверджуємо» та ін.

Важливим інструментом для вираження логічних зв'язків є спеціальні функціонально-синтаксичні засоби, які вказують на послідовність розвитку думки, відношення, заперечення, причинно-наслідкові відношення, перехід від однієї думки до іншої та висновок. Відтак доцільно послуговуватися такими мовними конструкціями, як-от: *спочатку, насамперед, потім, по-перше, отже, проте, але, тоді як, однак, таким чином, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, звернімося до..., розглянемо, зупинимось на..., розглянувши, перейдемо до..., треба зупинитися на..., варто розглянути, як висновок, на закінчення зазначимо, все сказане дає змогу зробити висновок, підсумовуючи* та ін.

Культура наукової мови курсової роботи передбачає правильне використання фактів, цитат і посилань на використані джерела. Під час уведення цитатного матеріалу в текст курсової роботи й висловлення власної позиції важливо користуватися спеціальними мовними конструкціями. Так, наприклад, висловлення власної

позиції щодо дискусійних у науці питань вважається необхідною частиною дослідження, причому власна думка повинна бути чітко аргументованою, виваженою і коректною. Для дослідника в нагоді стануть безособові форми виразу, як-от: «*на думку автора курсової роботи...*», «*вважаємо, що...*», «*як вбачається...*».

Важливе значення для вираження логічного зв'язку в тексті наукової роботи мають такі частини мови, як займенники, прикметники, дієприкметники (*цей, той, такий, названий, указаний та ін.*), а також повтори ключових слів у тексті, однорідні члени речення з узагальнювальним словом, вставні слова і словосполучення, що увиразнюють логіку мислення й послідовність викладу, прямий порядок слів у реченні.

У науковому дослідженні більшість прикметників утворює термінологічні вирази. Доречно використовувати займенник «такі», оскільки він підкреслює послідовність перерахування особливостей і прикмет.

Дієслова та їхні форми несуть у собі інформаційне значення. Автори зазвичай використовують конструкцію «проблема, яка розглядається» замість «проблема, яка розглянута». Ці дієслівні форми служать для визначення постійної характеристики предмета (в наукових законах, закономірностях, встановлених раніше або в процесі конкретного дослідження). Вони також застосовуються під час опису дослідження та доведення власної позиції.

Широке використання в науковому дослідженні набувають форми дієслів минулого часу недоконаного виду в дійсному способі, оскільки вони не закріплюють відношення дії, яка описується, до моменту висловлювання. Значно рідше вживаються дієслова умовного та майже ніколи – наказового способу. Досить часто в наукових текстах використовуються зворотні дієслова та

пасивні конструкції, що обумовлено необхідністю підкреслити об'єкт дії чи предмет дослідження. Наприклад: *У курсовій роботі розглядаються..., Передбачено виділити додаткові кредити ...*

Працюючи над курсовою роботою, здобувач освіти має вільно володіти лексикою сучасної української літературної мови, оскільки на це звертається увага як під час написання наукової роботи, так і підготовки до її захисту.

Для обґрунтування вибору теми курсової роботи та її актуальності використовують такі мовні засоби, як-от: *проблема... має першорядне, наукове, теоретичне, практичне значення; проблема актуальна, цікава, доцільна, не втратила свого значення, актуальності тощо.*

В огляді літератури студенти мають подавати наукові джерела, що розкривають історію розвитку означеної проблеми (питання), а саме: теоретичні роботи, що повною мірою чи частково розкривають проблему (питання), обґрунтовують потребу у власному дослідженні. Здобувачі освіти можуть використати такі мовні засоби цього складника: *з указаної (названої, цієї) проблеми існує...; наявна значна кількість...; недостатня кількість публікацій, робіт, досліджень....*

Для формулювання мети наукового дослідження можна скористатися такими конструкціями: *курсозна робота присвячена вивченню, розгляду, дослідженню, опису, вирішенню...*

Задля обґрунтування вибору теми курсової роботи та її актуальності використовуються різноманітні мовні засоби, такі як: *проблема... має першорядне/наукове/теоретичне/практичне значення; проблема є актуальною/цікавою/доцільною/не втратила свого значення, актуальності тощо.*

У процесі огляду літературознавчої чи науково-методичної літератури здобувачі освіти повинні представити наукові джерела, що розкривають історію розвитку обраної проблеми (питання), зокрема теоретичні роботи, які повною мірою чи частково висвітлюють проблему (питання) та виокремлюють потребу у власному дослідженні. Здобувачі освіти можуть користуватися мовними засобами цього компонента, наприклад: *із вказаної (названої, цієї) проблеми існує...; існує значна кількість...; недостатня кількість публікацій, робіт, досліджень... та ін.*

Працюючи над оформленням завдань наукового дослідження, доцільно скористатися такими дієсловами: *вивчити, дослідити, описати, проаналізувати, розглянути, визначити, встановити, обґрунтувати, виявити, перевірити, довести, показати, апробувати*, а також іменники: *підходи, роль, доцільність, особливості* тощо.

Як правило, курсова робота з методики навчання української / зарубіжної літератури складається з двох розділів. Оскільки перший розділ присвячений висвітленню теоретичних аспектів дослідження, то тут можливе використання таких мовних формул: *автор розглядає, розкриває, висвітлює, порушує, розв'язує проблему, занурюється у проблему, зупиняється на проблемі; вважає, відзначає, що...; пише, що...; наголошує, що...; справедливо вказує на те, що...; автор стверджує, аналізує, характеризує, переконливо доводить, порівнює, зіставляє, з'ясовує, посилається на..., наголошує на важливості, формулює, виходить з того, що...; автор припускає, висловлює припущення, пропонує; автор заперечує, стверджує, ігнорує, дорікає, критикує, не підтверджує висновку словами, спростовує, критично ставиться, ставить завдання, підтверджує висновок фактами, причину вбачає в тому, що... .*

Огляд літератури закінчується висновками й пропозиціями, під час оформлення яких можна використати такі мовні кліше:

- *Нам видається, що...; Ці обставини дають нам підстави припускати, що...; Усе це дає змогу висловити нам такі припущення...; Зупинимось докладніше на...; Перейдемо до розгляду...; Продовжимо розгляд...;*
- *На початку XXI століття виразною стає тенденція до...; Як засвідчує аналізований матеріал...; За нашим спостереженням...; Упродовж останніх десятиліть активізувалось вивчення...; Наукова зацікавленість цією проблемою цілком обґрунтована [4, с. 24].*

Другий розділ курсової роботи присвячений аналізу й розкриттю методичної частини дослідження. Відтак доречними показниками зв'язку в науковому тексті можуть бути такі мовні кліше: *як уже було сказано, показано, згадано, відзначено; як уже зазначалося, згадувалося, наголошувалося вище; відповідно до...; згідно із цим, у зв'язку із цим, у зв'язку зі сказаним вище; зазначений, вищезгаданий, вищеописаний.*

Порядок викладу позицій, думок тощо в часовому співвідношенні може бути виражений такими словами: *по-перше, по-друге, по-третє...; перше, друге, третє...; насамперед, передусім, перш ніж, після того як, у кінці, перед тим як, перш за все, у першу чергу, спочатку, тепер, попередньо, раніше, поряд із цим, надалі.*

Доцільним також є вживання низки мовних формул на позначення причини й наслідку, умови та наслідку, наприклад: *тому, тоді, тим самим, тому що, оскільки, завдяки тому, що; звідси випливає, зважаючи (з огляду) на це, через це, через те, що; у зв'язку з цим, відповідно до цього, згідно з цим, у цьому (такому) разі (випадку), зважаючи на те, що, з огляду на те, що; за цих (таких)*

умов, на цій підставі.

Мовні засоби заперечення, зіставлення й протиставлення представлені такими словами й словосполученнями, на кшталт: *але, а, однак, проте, порівняно з..., на відміну від..., навпаки, з одного боку..., з другого (іншого) боку..., водночас, тим часом, також, подібно до цього, аналогічно.*

У науковому дослідженні ступінь вірогідності повідомлення засвідчується такими мовними одиницями, як-от: *очевидно, безумовно, без сумніву, безперечно, напевне, певно, певна річ, звичайно, відомо.* Важливими є мовні конструкції на позначення доповнення, уточнення, ілюстрації до сказаного, виділення окремого випадку, а саме: *водночас, зокрема, крім того, щоправда, наприклад, як-от, точніше, зауважимо, також, головним чином, адже, іншими словами, причому, притому.*

Оформлюючи загальні висновки до курсової роботи, можна використати такі мовні кліше: *узагальнено результати дослідження...; відзначено, що...; з'ясовано, що...; дослідження показало...; зіставний аналіз... уможлиблює...; отже, можна зробити висновок, що...; можна висновкувати...; підсумовуючи, є підстави твердити, що..., звідси висновок, зважаючи на викладене вище; на основі впровадження в систему освіти методичних напрацювань ми дійшли таких висновків:...*

У процесі розкриття теоретичних основ дослідження доцільно використати такі мовні звороти: *Прийнято вважати, що...; Загальновідомо, що...; Наявні підходи щодо цього питання можна класифікувати так...; Цих поглядів дотримується (дотримуються)...; Цілісність літературознавчої / науково-методичної праці дослідника підтверджує значущість...; Вагомим є дослідження вченого, присвячене...*

Визначаючи актуальність власного дослідження, необхідно використовувати такі мовні конструкції: *У*

контексті дослідження актуальності набувають...; Переконливим є твердження дослідників щодо доцільності застосування...; Фаховий інтерес для нашого дослідження становлять наукові розвідки вчених, пов'язані з ...; Цінним для нашого дослідження є...; Актуальними в аспекті нашої роботи є наукові праці / методичні напрацювання / літературознавчі розвідки вченого, присвячені...; В аспекті нашої роботи набуває актуальності наукова розвідка / науково-методична праця / літературознавче дослідження...; Визначальним у проведенні нашої науково-методичної розробки стали...; У контексті предметного поля нашого дослідження... / У контексті дослідження актуальності набуває... .

Аналізуючи й систематизуючи дослідження учених, які дотичні до теми курсової роботи, доцільно використовувати такі мовні звороти: Наукові дослідження вчених засвідчують, що... ; Вчені довели, що ... / На думку вчених... / Дослідники слушно зазначають... / Вчені акцентували увагу на...; Учені зробили вагомий внесок... / Значну увагу вчені приділили... / Помітний внесок учені зробили...; Актуальність досліджень учених визначається їхньою увагою до ... / Ключовою в наукових пошуках дослідників є... / У наукових працях учених акцентувалося на питанні / проблемі... / Погляди дослідників були сконцентровані на... / Учені актуалізували твердження про..., що корелює із сучасними науково-методичними підходами до вирішення означеної проблеми...; В дослідженні вченого домінував науковий підхід щодо висвітлення проблеми...; Науково-методичні пошуки вчених були сконцентровані на проблемі... / У колі наукових розробок дослідників (чи наукових інтересів) була проблема... / Глибоке осмислення означеної проблеми подано в працях...; Виправданою, на наш погляд, є увага дослідників до... / Викликає інтерес... / Значний інтерес становить...; Досліджуючи..., вчений пояснює... / Орієнтує на апелю-

вання... / Вагомий внесок зробив.../ Значну увагу приділяв...; Фаховий інтерес викликають погляди... / Переконливим є твердження... / Цінними для нашого дослідження стали напрацювання вченого...; Наріжним питанням у методиці навчання літератури є... / Відтак необхідним видається зупинитись на ..., що апелює до теми нашого дослідження... .

У курсовій роботі важливо акцентувати увагу на актуальності розглянутої проблеми для сучасного розвитку шкільної літературної освіти. Для цього варто послуговуватися такими зворотами: Зауважимо, що практикування такого виду діяльності, спрямованого на... , є методично доцільним і нині...; Науково-методичні пошуки визначалися..., що корелює з ідеями сучасного особистісно орієнтованого підходу...; У колі педагогічних інтересів ученого була проблема..., ефективно розв'язання якої є одним із завдань НУШ; Глибоке осмислення актуальної нині проблеми... було в центрі уваги провідних літературознавців / методистів; У контексті дослідження актуалізуються продуковані попередниками літературознавчі / теоретико-методичні ідеї, що набули виразності в ХХІ ст. і стали основою для розвитку методичних новацій у Новій українській школі.

У процесі викладу основного тексту дослідження необхідно висловлювати власну позицію, аргументувати власну думку, робити узагальнення. Для цього в нагоді стануть такі мовні кліше, як-от: Є підстави вважати...; Перевіримо запропоноване припущення...; Матеріали дослідження дають змогу узагальнити (уточнити, конкретизувати)...

Доречним у науковому дослідженні є вживання лексико-граматичних засобів упевненості, до яких належать такі мовні звороти, як-от: безумовно, що...; є очевидним, що...; немає сумнівів щодо (чого?)...; ці факти переконують у (чому?)...; результати дослідження під-

тверджують справедливість (чого?)... .

Доцільними є й авторські критичні зауваження, які виражаються за допомогою таких мовних конструкцій: *не можна погодитися...; вважаємо, що навряд чи можна погодитися...; на нашу думку, є розбіжності в поглядах учених-методистів на...; на наш погляд, автор припускається неточностей...*

Для покращення стилю наукової праці й увиразнення взаємозв'язків між її різними частинами варто послуговуватися загальноприйнятими засобами текстового зв'язку. Наведемо кілька прикладів.

- 1) Наголошення на певній інформації: *наголосити на...; особливо важливо сказати про...; повернути увагу до...; перейдімо (перейдемо) до питання про...; на думку...; аж ніяк не...; необхідно зазначити...;*
- 2) Висловлення оцінки: *висловити оцінку...; очевидно; очевидно, що...; зрозуміло, що...; напевно; ясна річ, що...; без сумніву; безперечно; безсумнівно; не викликає сумнівів той факт, що...; не потребує доведення...; цього цілком досить, щоб довести...; можливо; мабуть;*
- 3) Пояснення, уточнення, виділення, ілюстрування: *наприклад, так, наприклад; зокрема; а саме; лише; навіть; адже; іншими словами; інакше кажучи...; крім того...; йдеться про те, що...; саме; тобто;*
- 4) Послідовність викладу, відокремлення інформаційних блоків: *по-перше, по-друге...; з одного боку..., з іншого боку...; насамперед; передусім; почнемо з того, що..., нарешті; на закінчення додамо...;*
- 5) Ступінь вірогідності: *очевидно; безумовно; без сумніву; напевне; певна річ; мабуть; як відомо...;*
- 6) Послідовність у часі: *спочатку; потім; тепер; насамперед; перш ніж...; передусім; після того як...; одночасно; наприкінці; врешті; зрештою; тоді; раніше було сказано про...; щодо висловленого...; раніше вже*

- йшлося...; щойно; зараз; знову; ще раз; пізніше; на завершення; водночас;
- 7) Причина і наслідок, умова і наслідок: якщо..., то...; оскільки; тому; позаяк; таким чином; внаслідок; завдяки тому, що...; у зв'язку з тим, що...; через те, що...; адже...; у результаті...; отже...;
- 8) Зіставлення, протиставлення: так само, як і ...; з огляду на те, що...; з огляду на викладене вище...; зважаючи на викладене вище...; але; однак; проте; і все-таки; і все ж таки; тоді як; на противагу цьому; інакше; інша справа, що...;
- 9) Доповнення, уточнення: водночас; зокрема; крім того; щоправда; як-от; разом із тим; зауважимо; точніше;
- 10) Зв'язок з попередніми частинами інформації: і; також; при цьому; при тому; разом із тим; між іншим; одним словом; як уже було зазначено; як зазначалося раніше; як було показано; як було доведено; згідно з цим; відповідно до цього; як показав аналіз; як було показано вище; доречно; до речі; взято до уваги; попередній, останній, наступний розділ; проаналізований, досліджений, описаний матеріал; згаданий, зазначений, викладений, знайдений, помічений, наведений вираз; не зупиняючись на інших прикладах, нагадаємо; виключно для прикладу візьмемо; це, безперечно, негативно позначається; отже, в більшості випадків;
- 11) Узагальнення, висновок: необхідно зробити висновок; що і треба було довести; можна зробити висновок про...; на закінчення є підстави стверджувати (твердити), що...; сутність висловленого дає підстави твердити про...; на основі цього ми переконуємося в тому, що...; ці дані (приклад) свідчать про те, що...; отже; таким чином; підсумовуючи; звідси висновок;

12) Ілюстрація до сказаного: наприклад; так; проілюструємо це на...; наведемо кілька прикладів... [4, с. 26].

Вставні слова й словосполучення (*на думку, автор переконаний тощо*) у науковому тексті виконують роль указівки на джерело повідомлення і його автора.

У курсовій роботі необхідно уникати використання вигуків і часток для вираження емоцій і почуттів, а також емоційно забарвленої лексики й експресивно-виразних моделей речень. Не є доречним уведення в науковий текст окличних і питальних речень, непотрібних повторів, зайвих слів тощо.

Хоча науковий текст і монологічний, йому властива спрямованість на адресата. Так студент повідомляє про мету дослідження (*зупинимося на*), кваліфікує свої дії (*розглянемо, проілюструємо, наведемо приклад*), прагне висловити свою думку щодо конкретної проблеми, подискутувати з фахівцями.

4.2. Дотримання академічної доброчесності

У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій та широкого доступу до мережі Інтернет у науковій спільноті виникла актуальна проблема формування культури академічної доброчесності. Це означає відповідальний підхід до використання, створення та поширення інформації в навчальному й науковому оточенні, а також недопущення несанкціонованого використання чи присвоєння чужих результатів інтелектуальної праці.

Поняття «академічна доброчесність» потрактовується в низці нормативних документів України, а саме: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», нормативно-правових актах Кабінету

Міністрів України, чинних наказів Міністерства освіти і науки України, іншій загальнодержавній нормативній базі та ін. У 2019 році Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти надало рекомендації щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності.

Принципи академічної доброчесності розроблені на основі Конституції України, Цивільного Кодексу України, законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про видавничу справу», «Про запобігання корупції», Методичних рекомендацій МОН України для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності, Статуту Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

У Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка розроблено низку нормативних документів щодо дотримання авторських прав, зокрема: «Етичний кодекс», «Положення про дотримання принципів академічної доброчесності в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка», у яких чітко регламентовано вимоги щодо академічної доброчесності учасників освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності.

Здобувач вищої освіти, працюючи над написанням курсової роботи з методики навчання української / зарубіжної літератури, повинен дотримуватися принципів академічної доброчесності, задекларованих у «Положенні про дотримання принципів академічної доброчесності у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка». У Положенні чітко визначено

види порушень академічної доброчесності.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [12, с. 1].

Під час підготовки курсової роботи з фахових дисциплін велика увага приділяється уникненню порушень академічної доброчесності зі сторони здобувачів освіти. До таких порушень переважно належать плагіат, фальсифікація даних і неправильне цитування.

Дотримання принципів академічної доброчесності студентами, які здобувають вищу освіту й пишуть курсову роботу з методики навчання української / зарубіжної літератури, включає такі аспекти:

1. Самостійне виконання завдань курсової роботи.
2. Обов'язкова вказівка на джерела інформації під час використання ідей, тверджень і думок інших авторів.
3. Надання достовірної інформації про результати власного наукового дослідження.

За порушення принципів академічної доброчесності під час оцінки курсової роботи студентів застосовуються такі заходи:

1. Науковий керівник надає зауваження стосовно виявлених порушень.
2. Здобувачі вищої освіти мають визначений термін для доопрацювання / переробки курсової роботи.
3. Після доопрацювання студенти повторно надають свою роботу на перевірку, і лише після цього їх допускають до її захисту.

Перевірка курсової роботи передбачає визначення факту академічного плагіату й самоплагіату за допомогою

програмно-технічних засобів, таких як програма Strike Plagiarism. Відповідальна особа із числа співробітників наукової бібліотеки здійснює перевірку, формує звіт, виписує довідку про відсоток унікальності наукового дослідження й передає ці дані завідувачеві кафедри.

Відповідно до результатів перевірки курсової роботи, важливо, щоб відсоток оригінальності становив не менше 30%.

Показники оригінальності текстів у курсових роботах здобувачів вищої освіти визначаються таким чином:

80% – текст курсової роботи вважається оригінальним, із незначним обсягом запозичень.

Від 60% до 80% – оригінальність тексту вважається задовільною, але рекомендується перевірити правильність оформлення цитат і посилань на використані джерела.

Від 30% до 60% – курсова робота розглядається після доопрацювання автором та коректного оформлення цитувань і посилань на використані джерела, оскільки виявлено значний обсяг запозичень.

Менше 30% – курсова робота не приймається до розгляду й не рекомендується до захисту через суттєвий обсяг запозичень, що розглядається як плагіат.

Відповідальність за результат перевірки покладається як на здобувача освіти, так і на його наукового керівника. Подальший аналіз виявлених текстових збігів та остаточне рішення щодо дотримання академічної доброчесності здійснюється керівником курсової роботи. У випадку виявлення значного відсотка плагіату вона направляється на доопрацювання. У разі успішного проходження перевірки на плагіат здобувач освіти допускається до захисту наукової роботи.

Здобувачі освіти можуть провести самостійну перевірку оригінальності тексту курсової роботи за допомогою

спеціальних програм чи використовуючи сайти, що надають такі послуги, наприклад, Advego Plagiatus, Edu-Birde (<https://edubirdie.com/perevirka-na-plagiat>). Важливо зауважити, що результати такої перевірки не враховуються під час подання роботи на захист, оскільки ці програми й сервіси не мають сертифікації.

Плагіат, спотворення фактів, цитат, сторінок, назв, прізвищ та ін. свідчать передусім про академічну недоброчесність, фахову необізнаність і непідготовленість.

4.3. Технічні вимоги до оформлення

4.3.1. Комп'ютерний набір тексту роботи й особливості нумерації сторінок

Курсова робота подається до захисту у вигляді роздрукованого тексту в м'якій обкладинці (у теці з файлами, із пружинним оправленням тощо) і на електронному носії (одним файлом). Електронна версія роботи має бути ідентичною паперовій.

Роботу друкують державною мовою за допомогою комп'ютерного набору на одній стороні аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм) з використанням текстового редактора Word відповідно до ДСТУ 4163-2003 «Вимоги до оформлювання документів» та ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання».

Текст із граматичними, пунктуаційними, орфографічними та ін. помилками є неприпустимим. Він повинен бути ретельно відредагованим, усі дані, цитати й літературні джерела звірені автором роботи.

Обсяг курсової роботи залежить від її теми.

Основний текст – це кількість сторінок роботи без урахування сторінок, на яких розміщено список використаних джерел, додатки. Основний текст курсової роботи має становити 25–30 сторінок.

Вступ – 3 сторінки.

Основна частина (РОЗДІЛ 1 і РОЗДІЛ 2) – 20–30 сторінок.

Висновки – 1,5–2 сторінки.

Основні вимоги

до комп'ютерного набору курсової роботи:

- шрифт – Times New Roman;
- розмір шрифту – 14;
- міжрядковий інтервал – 1,5;
- кількість рядків на сторінці – до 30;
- береги сторінок: лівий – не менше 30 мм, правий – 15 мм, верхній – 20 мм, нижній – 20 мм.
- текст набирається без переносів, поділяється на абзаци, кожен з яких містить самостійну думку;
- абзац починається з нового рядка з великої літери з відступом 1,25 см, не допускається ставити абзацний відступ пробілами та клавішою Tab;
- шрифт друку повинен бути чітким, чорного кольору.
- щільність тексту роботи має бути однаковою, вирівняною за шириною сторінки;
- перенос слів з одного рядка на другий у тексті курсової роботи не допускається;
- треба уникати зайвих пробілів, за потреби використовувати нерозривний пробіл (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+пробіл), що дозволяє не відривати знак від змістового цілого, зокрема, не розривати літеру ініціалу й прізвище тощо);
- прізвища й ініціали вчених необхідно подавати в одному стилі: ініціали (або ініціал) ставляться перед прізвищем

(А. Б. Гуляк або А. Гуляк, а не Гуляк А. Б., як це прийнято в списку використаної літератури);

- у тексті потрібно розрізняти тире (–) і дефіс (-), не допускати їх взаємозаміни;
- використані лапки повинні бути одного стилю – «». Також однаковими по всьому тексту мають бути й апострофи;
- псевдоніми письменників не скорочують (Гійом Аполлінер, Джордж Орвелл, Джек Лондон, Леся Українка, Марко Черемшина, Дніпрова Чайка та ін.);
- назви структурних частин роботи: ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ (за необхідності), ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ друкують великими літерами (шрифт – 14 жирний), вирівнюючи по центру; ці структурні частини роботи починаються із нової сторінки (підрозділів це не стосується). Рекомендовано вручну виставити функцію «Розрив сторінки», щоб уникнути небажаного зміщення надрукованого тексту;
- новий підрозділ друкується на тій же сторінці, на якій закінчився попередній, відступ між підрозділами – один полуторний інтервал;
- заголовки підрозділів друкують маленькими літерами, крім першої – великої, з абзацного відступу, шрифт – 14 жирний. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Відстань між заголовком структурної частини й текстом (або заголовком підрозділу) – 1,5 інтервал (Див. додаток Д);
- у роботі дозволяється виділяти важливий текст: **напівжирний**, *курсив*, **напівжирний курсив** або підкреслений. Такі виділення по всьому тексту мають бути виконані в одному стилі. Не допускається виділяти частину тексту за допомогою інших шрифтів, крім Times New Roman, іншого розміру, крім 14, іншого

інтервалу тощо;

- цитати в курсовій роботі друкуються курсивом (без виділення жирним шрифтом).

НАПРИКЛАД:

Програмними тирадами протагоніста Б. Грінченко у повісті «Сонячний промінь» наголосив на проблемі розрізненості українських інтелігентів, відсутності спільної програми дій, солідарності, що перешкоджає цілеспрямованій праці для народу як шляху до національно-культурного поступу: *«Української інтелігенції немає, існують тільки українські інтелігенти. Кожен з них виробив свої погляди самотійно, якщо здатний був на те або підлягав чиемусь впливові, а загального цілого громадського тону, впливу не було й нема. Тому кожен і різнить поглядами з іншими...»* [19, с. 398].

- не допускається розташування заголовку підрозділу внизу сторінки, якщо під ним немає щонайменше двох рядків – тоді назву підрозділу разом із текстом необхідно перенести на наступну сторінку.

Титульний аркуш курсової роботи містить такі найменування:

- МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ;
- відомості про заклад вищої освіти (повна назва, назва випускової кафедри);
- тема курсової роботи (друкують великими літерами посередині рядка);
- тип роботи (курсова робота);
- назва дисципліни, із якої виконана робота;
- прізвище, ім'я, по батькові автора курсової роботи, шифр академічної групи, назва факультету / інституту, де навчається здобувач вищої освіти;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника;

➤ місто й рік написання роботи (уміщують посередині рядка в нижній частині титульної сторінки (наприклад: Глухів – 2024).

Переноси слів у заголовках титульної сторінки не допускаються.

Приклад оформлення титульного аркуша курсової роботи наявний у додатку Б.

Нумерацію сторінок подають арабськими цифрами в правому верхньому куті без знака №. Крапка після номера сторінки не ставиться.

Увага! Першою сторінкою вважається титульний аркуш, але на ньому цифра 1 не ставиться, другою вважається сторінка, що містить «ЗМІСТ», на ній проставляється цифра 2 і далі згідно з порядком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ і ДОДАТКИ до загального обсягу курсової роботи не входять, але всі їх сторінки підлягають нумерації на загальних засадах.

Номер розділу ставлять після слова РОЗДІЛ (нумерація арабська). Номери розділів указуються окремим рядком (РОЗДІЛ 1) над відповідним заголовком, після номера розділу крапка не ставиться.

Зверніть увагу, що в змісті роботи назва розділу має бути написана в одному рядку з номером цього розділу, тому після номера ставимо крапку.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу й порядкового номера підрозділу. Після кожної цифри повинна стояти крапка, наприклад: 1.1. – перший підрозділ першого розділу, 2.1. – перший підрозділ другого розділу й т.ін. В одному рядку з номером підрозділу друкують і його заголовок.

Таблиці нумерують послідовно (окрім розміщених у додатках) у межах розділу. У правому верхньому куті

розміщують слово «Таблиця» із зазначенням її номера, наприклад: Таблиця 1.

4.3.2. Специфіка оформлення таблиць, схем, ілюстрацій та переліку умовних позначень (за необхідності)

Згідно з вимогами форматування курсової роботи таблицю необхідно розмістити після першого згадування про неї в тексті. Кожна таблиця повинна мати стислу назву, що відображає її зміст. Назву розташовують над таблицею, вирівнюючи по центру сторінки симетрично до тексту.

Слово «Таблиця» пишуть з великої літери й розміщують справа. Крапка після назви таблиці не ставиться. Номер таблиці складається з номера розділу й порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка: наприклад, «Таблиця 2.1».

Зразок 1

Таблиця 1.1

Основні відмінності родів літератури

<u>Лірика</u>	<u>Епос</u>	<u>Драма</u>
Слово лірика походить від «ліра» – музичний інструмент	Слово «епос» походить від «epos» – слово	Слово «драма» походить від слова «drama»
ТВОРИ		
<i>ВІДОБРАЖАЮТЬ</i>		
←	↓	→
Переживання ліричного героя	Життєвий шлях людини, події, у яких вона бере участь, її вчинки; взаємовідносини людей	Дію персонажів на сцені
Образи		
←	↓	→
Зосереджені лише на зображенні окремого переживання	Відображають у своїй долі характерні риси життєвого процесу	Показують самостійну дію на сцені

Заголовки колонок таблиці пишуться з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони складають одне речення із заголовком. Підзаголовки, що мають самостійне значення, зазначаються з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиці крапки не ставляться.

Таблиця, що складається з великої кількості колонок, може бути поділена на частини. У такому випадку одна частина розміщується під іншою в межах однієї сторінки. Таблицю, що містить велику кількість рядків, можна переносити на інший аркуш, при чому її головка й боковик мають повторюватися в кожній частині таблиці.

Зразок 2

Таблиця 1.2

Епічні твори, вивчення яких передбачено програмою в 10–11 класах

Епічні твори		
Малі жанри	Середні жанри	Великі жанри
Ф. Кафка «Перевтілення», Г. Белль «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...», Г. Гарсія Маркес «Стариган із крилами», М. Павич «Скляний равлик», Х. Кортасар «Менади»	Е. Т. А. Гофман «Крихітка Цахес на прізвисько Ціннобер», Е. Гемінгвей «Старий і море», Я. Кавабата «Тисяча журавлів»	Ф. Стендаль «Червоне і чорне», Г. Флобер «Пані Боварі», О. Вайльд «Портрет Доріана Грея», П. Коельйо «Алхімік», Джордж Орвелл «1984».

У разі перенесення таблиці на іншу сторінку над подальшими частинами пишеться «Продовження таблиці _» із зазначенням номера таблиці.

Ілюстрації (фотографії, схеми тощо), розмір яких не перевищує формату А4, можна подавати в курсовій роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації, розміри яких більші за

формат А4, розміщують у додатках із відповідними покликаннями на них у тексті курсової роботи.

Ілюстрації позначають словом «Рисунок» (скорочено Рис.) і нумерують послідовно в межах розділу (номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу й порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка: «Рис. 1.2»).

Ілюстрації повинні мати точну й лаконічну назву. Номер ілюстрації та її назву розміщують послідовно під ілюстрацією.

4.3.3. Оформлення цитувань і покликань на використані в дослідженні джерела

Здобувач вищої освіти, працюючи над курсовою роботою, обов'язково має посилатися на різні джерела, методичні розробки вчителів-словесників, на засадничих положеннях і висновках яких ґрунтується розкриття теми курсової роботи. Це дасть можливість відшукати використане в тексті роботи джерело й перевірити достовірність цитування й вірогідність поданої інформації. Не дозволяється запозичувати текст без посилань на першоджерело.

Цитатний матеріал у тексті курсової роботи здобувач вищої освіти наводить із двох причин: підтвердження власних аргументів; критичний аналіз опрацьованої студентом важливої наукової праці. Цитата передається точно, відповідно до першоджерела, зі збереженням особливостей авторського написання. Під час цитування можливий пропуск слів, речень, абзаців, але без зміни або перекручування авторського тексту. Пропуски позначаються трьома крапками. Розділовий знак, що стояв перед випущеним текстом або за ним, не зберігається.

Авторові курсової роботи необхідно звертати увагу на

обсяг цитати. Вона не повинна бути надто довгою (не більша, ніж на пів сторінки). Не бажано подавати декілька цитат поруч, перенасичувати ними текст курсової роботи.

Посилання в тексті курсової роботи на список використаних джерел необхідно позначати порядковим номером за списком. Цей номер, а також (через кому) номер сторінки (сторінок), на якій (яких) знаходиться цитований матеріал, подається у квадратних дужках, наприклад, [12, с. 15] або [12, с. 15–16].

Зверніть увагу, що крапка ставиться не після цитати, а після закритої квадратної дужки. Між позначенням сторінки (с.) і її номером обов'язково ставиться нерозривний пробіл (сполучення клавіш «Shift – Ctrl – Пробіл»).

Зразок цитати та посилання на неї в тексті курсової роботи:

У визначенні та характеристиці періодів методики навчання української літератури як науки Т. Яценко враховано характер українського виховного ідеалу відповідної історичної епохи, що зумовлює методологію освіти і культури, також позначається на формуванні особистості та генерує методологію культури загалом і шкільної літературної освіти зокрема [32]. На переконання ученої, «проблема визначення основних тенденцій розвитку вітчизняної методики літератури як науки і практики передбачає висвітлення хронології та закономірностей українського культурного поступу, оскільки існує взаємозв'язок освіти і культури» [32, с. 107].

Зразок відповідного подання в списку використаних джерел:

Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія. К.: Пед. думка, 2016. 360 с.

У списку використаних джерел подання на працю дослідника може бути оформлено так:

Клименко Ж. Формування уявлення учнів про художній переклад у процесі вивчення зарубіжної літератури. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/380/1/6A9F32C2.pdf> (дата звернення: 24.03.2024 р.)

Якщо розглядається праця загалом, то в дужках треба зазначити тільки її порядковий номер у списку використаних джерел.

Зразок:

Л. Мірошниченко в підручнику «Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах України» визначає ті чинники, яких потрібно дотримуватися, обираючи відповідний шлях аналізу будь-якого твору (у тому числі й епічного): особливості тексту (його обсяг, зміст, виховна спрямованість тощо); наскільки глибоко й різнобічно учні відчували та зрозуміли твір; рівень залучення літературознавчого матеріалу; якість перекладу [23].

У випадку, коли потрібно послатися на одне й те ж джерело декілька разів, у квадратних дужках зазначається [Там само]. Якщо ж цитата на іншій сторінці, номер цієї сторінки позначають через кому після слів «Там само», наприклад: [Там само, с. 52].

Зразок 1:

Власні погляди на проблему аналізу епічного твору має А. Ситченко. Він констатує, що «найвищим показником учнівських практичних умінь і навичок вважаємо здатність до адекватного аналізу та інтерпретації художнього твору (в тому числі й епічного) з урахуванням його родової й жанрової специфіки» [87, с. 34]. На думку вченого, цілісним вважається будь-який зі шляхів літературного аналізу, якщо тільки через певні одиниці художнього тексту

(уривки, проблеми, образи, елементи композиції, стилю тощо) він веде читачів-учнів до відповідних образних і поняттєвих узагальнень, які, проте, можуть і виходити за рамки авторського задуму завдяки смислу, який додає до вираженого у творі сам читач [Там само].

Щоб не перевантажували основний зміст курсової роботи цитатним матеріалом, допускається переказ чужих думок з обов'язковим посиланням на використане джерело.

Зразок 2:

Методист Г.Токмань, урахувуючи специфіку сучасної літературної освіти, визначає низку критеріїв, яким має відповідати шкільний аналіз: сприяти формуванню в здобувачів освіти емоційно-оцінних суджень; активізувати їхній невеликий життєвий досвід; розвивати креативне мислення й творчу уяву; формувати особистісний підхід до оцінювання художнього твору [78].

У тексті курсової роботи мають бути посилання на таблиці й ілюстрації, при цьому слово «таблиця / рисунок» пишуть скорочено, наприклад: [табл. 1.1], [рис. 1.2].

Посилання на додатки подаються в порядку появи їх у тексті.

4.3.4. Правила оформлення переліку використаної літератури та додатків до курсової роботи

Список використаних джерел подається в кінці курсової роботи після висновків із нової сторінки. Він містить необхідну інформацію про будь-яке джерело, процитоване в тексті роботи.

Бібліографічний опис джерел оформлюється відповідно до чинних стандартів у бібліотечній та видавничій справі. Необхідну інформацію містить Національний стандарт України ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (з

офіційними виправленнями у 2017 році) [13].

У бібліографічному описі джерела потрібно зазначити прізвище автора (або прізвища авторів), назву праці, місто, видавництво й рік видання, кількість сторінок. Місце видання пишуть повністю (Суми, Глухів, Харків, Львів тощо), окрім столиць держав: К. (Київ), N.Y. (Нью-Йорк), L. (Лондон), P. (Париж) та ін.

Кількість використаних джерел у курсовій роботі, як уже зазначалося вище, має становити не менше, ніж 25–30.

Список літератури обов'язково має містити джерела, видані не раніше, ніж за останні 10 років.

Кожний бібліографічний опис потрібно починати з нового рядка з нумерацією в алфавітному порядку за прізвищами авторів або назвами праць.

Якщо автори мають однакові прізвища, їх записують в алфавітному порядку ініціалів. Перелік праць одного автора складають за алфавітом перших букв їх назв. Праці одного автора з однаковою назвою, але видані в різні роки записують за хронологією. У випадку, якщо збірка не має автора, вона записується за першою літерою назви видання.

Спочатку наводяться видання українською мовою, потім – джерела іноземними мовами (за наявності).

Якщо використовується інформація з інтернет-ресурсів, то спочатку вказуються автор і назва статті, а потім – посилання на режим доступу й дата останнього звернення. У випадку використання архівних джерел їх розміщують в окремій групі й починають ними список літератури.

У процесі оформлення списку використаних джерел здобувач освіти має врахувати низку особливостей:

- у заголовку бібліографічного запису подають відомості про одного, двох чи трьох авторів, при цьому

імена цих авторів у бібліографічному описі у відомостях про відповідальність (за наскрізною рискою) не повторюють;

- за потреби у заголовку бібліографічного запису можна зазначити більше, ніж три прізвища авторів;
- під час бібліографічного опису перед назвою праці спочатку вказують прізвище автора, а потім ініціали;
- у процесі посилання на книгу в списку використаних джерел вказують загальну кількість сторінок;
- під час посилання на частину книги чи статтю в періодичному виданні вказують номери сторінок, на яких починається і закінчується стаття;
- замість знаку «крапка й тире» («. –»), який розділяє зони бібліографічного опису, в бібліографічному посиланні рекомендовано застосовувати знак «крапка»;
- у бібліографічних покликаннях на складник документа розділовий знак «дві наскрісні риски» («//») можна замінювати крапкою;
- назву документа, у якому розміщено складник, потрібно виділяти іншим шрифтом (наприклад, *курсивом*);
- найменування міста джерела потрібно зазначати в повному обсязі;
- відомості про документ, опублікований іншою мовою (якщо такий є), подають в оригіналі;
- знак тире («–») між вихідними відомостями (найменування міста видання) [5, с. 2–3].

Наприклад:

1. Гоголь Н. В. Вивчення роману Вс. Нестайка «Тореадори з Васюківки» на уроках української літератури. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*: наук. вид. Глухів: Глухів. НПУ ім. О. Довженка, 2017. Вип. 2 (34). С. 194–203. (Серія:

Педагогічні науки).

2. Гоголь Н. В. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія / за наук. ред. д-ра пед. наук Т. О. Яценко. Суми : ФОР Цьома С. П., 2021. 482 с.
3. Гричаник Н. І. До питання патріотичного виховання здобувачів загальної середньої освіти засобами української літератури. *Організація освітнього процесу в Глухівському ліцеї-інтернаті з посиленою військово-фізичною підготовкою: досвід роботи* : методичний посібник для вчителів і вихователів. Суми : ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «Фабрика друку»», 2021. С. 53–62.

Необхідні зразки оформлення списку використаних джерел подані в *Додатку Ж*.

Додатки до курсової роботи подають після списку використаних джерел у порядку їх згадування в тексті. Кожен додаток розміщується на окремій сторінці та має заголовок, який друкується вгорі малими літерами з першої великої, симетрично до тексту сторінки. Над заголовком справа друкується слово «Додаток» та велика літера, що його позначає. Для позначення додатків використовуються всі літери української абетки, окрім Г, Ґ, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь.

Один додаток позначається як додаток А.

Кожен додаток починається з нової сторінки.

Приклад оформлення додатків.

Додаток А

Порівняльна таблиця «Погляди вчених-методистів на проблему аналізу епічних творів»

Додаток Б

Тестові завдання «Життєвий шлях М. Коцюбинського»

Додаток В

План-конспект уроку зарубіжної літератури для 5 класу

Сторінки з додатками нумеруються, але не включаються до загального обсягу роботи.

Оформлення таблиць та ілюстрацій у додатках відповідає їх оформленню в основному тексті курсової роботи. Таблиці й ілюстрації необхідно розмістити таким чином, щоб було можливо читати їх без повороту переплетеного блоку роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою.

РОЗДІЛ 5

ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ Й ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ / ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Курсова робота з методики навчання української / зарубіжної літератури проходить процедуру захисту.

Остаточний варіант відповідно оформленої курсової роботи подається на перевірку науковому керівнику не пізніше ніж за 10 днів до дня захисту. Керівник оцінює готовність роботи, відповідність її вимогам і рекомендує допустити до захисту. Роботу, яка потребує доопрацювання, повертають студенту, який має здати її на повторну перевірку в тижневий термін.

Здобувач вищої освіти не допускається до захисту курсової роботи з однієї або декількох перелічених нижче причин:

- утрачено зв'язок із науковим керівником і, відповідно, текст роботи не був вчасно поданий на перевірку;
- студент не виконав вимоги до написання курсової роботи;
- низька змістовно-смілова якість виконаної роботи;
- у науковій роботі відсутні необхідні структурні компоненти;
- неякісне оформлення курсової роботи;
- наявність фальсифікації результатів дослідження;
- відсутність довідки про проходження перевірки на плагіат;
- наявність плагіату.

У разі позитивної оцінки керівником і дотримання студентом академічної доброчесності робота допускається до захисту.

Захист курсової роботи з методики навчання української / зарубіжної літератури відбувається в закладі вищої освіти в термін, установлений кафедрою, у присутності комісії в складі наукового керівника й 2–3 науково-педагогічних працівників кафедри та студентів ОС «Бакалавр».

Процедура захисту містить:

- виступ здобувача освіти з доповіддю про основний зміст роботи;
- запитання членів комісії до доповідача та його відповіді;
- коментування членами комісії виступу доповідача і його відповідей на запитання;
- оцінювання комісією курсової роботи здобувача освіти.

До захисту курсової роботи здобувачеві освіти потрібно підготуватися заздалегідь. Отримавши позитивний відгук від наукового керівника, студент має підготувати доповідь (*до 7–10 хвилин, приблизно 3,5–4 сторінки друкованого тексту* – шрифт Times New Roman, розмір – 14, міжрядковий інтервал – 1,5), у якій чітко й лаконічно викласти основні положення курсової роботи. Для кращого сприйняття досягнутих результатів доповідь має супроводжуватися презентацією (*15–17 слайдів*), що має стати її виразним інформативним доповненням.

Зміст доповіді й презентації мають бути узгоджені з науковим керівником.

У виступі здобувач освіти має акцентувати увагу на актуальності досліджуваної проблеми, її невивчених аспектах, меті, виконаних завданнях, власних методичних

рекомендаціях, висновках і перспективах подальшого пошуку в цьому науково-методичному напрямку. Під час виступу здобувач освіти повинен переконати присутніх, що мету й завдання курсової роботи виконано, а її результати містять наукову новизну.

Доповідь має бути змістовною, грамотно оформленою. Виступаючи на захисті курсової роботи, студент повинен стежити за чіткістю вимови слів, правильно їх наголошувати.

Презентації доцільно створювати за допомогою сучасних програм: Canva, Libre Office Impress, Prezi, Microsoft Power Point, Google Slides й ін.

Черговість слайдів презентації має відповідати послідовності доповіді. Шрифт на слайдах має бути чітким, читабельним. Для оформлення слайдів варто обмежитися кількома кольорами. На одному слайді рекомендується розміщувати одну тезу або думку, не можна перевантажувати його значною кількістю нефункціональних ілюстрацій, таблиць, схем тощо.

Завершивши виступ, здобувач освіти має лаконічно й вичерпно відповісти на додаткові запитання членів комісії. Можливі запитання треба продумати заздалегідь. Для цього необхідно перечитати текст курсової роботи, визначити «вразливі» місця й обміркувати, як доказово захистити положення свого дослідження. Варто пригадати визначення основних дефініцій, підібрати необхідний матеріал для аргументованих відповідей.

Оцінка за захист визначається тим, настільки обґрунтованими й переконливими були виступ і відповіді студента на додаткові запитання. За цими показниками комісія з'ясовує рівень знань випускника, його вміння публічно виступати й аргументовано доводити власну точку зору.

Підсумкові оцінки обговорюються членами комісії, враховуючи рецензії наукових керівників, та оголошуються студентам.

Результати захисту курсових робіт визначаються відповідно до шкали оцінювання (національна та ECTS). Оцінка виставляється до екзаменаційної відомості й залікової книжки / індивідуального плану студента.

Захищені курсові роботи здаються на кафедру. Основні положення й результати кращих курсових робіт можуть бути представлені на студентських наукових конференціях.

РОЗДІЛ 6

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Оцінка за курсову роботу виставляється за 100-бальною шкалою з подальшим переведенням у 5-бальну та шкалу ECTS.

Переведення оцінок здійснюється відповідно до таблиці.

Рекомендована оцінка за 100-бальною шкалою	Рекомендована оцінка за шкалою ECTS	Рекомендована оцінка на національній шкалою	Вимоги до оцінювання
90-100	A	5 (відмінно)	<p><u>Вимоги до змісту:</u> курсова робота виконана на високому науковому рівні, детально, у повному обсязі відповідно до визначеної мети й поставлених завдань; відзначається науковою новизною; у ній проведено глибокий аналіз необхідної літературознавчої, науково-методичної літератури, зроблено самостійні узагальнення, які є чітко сформульованими у висновках; логіка викладу наукового матеріалу відповідає визначеним завданням. Студент використовує методи, необхідні для глибокого аналізу літературознавчого, художнього й науково-методичного матеріалу на належному рівні.</p> <p><u>Вимоги до оформлення:</u> курсова робота виконана з чітким дотриманням всіх необхідних умов і структурних компонентів; має науковий стиль викладу з використанням актуальних норм сучасної літературної мови; не містить технічних помилок.</p> <p><u>Вимоги до захисту:</u> виступ під час захисту курсової роботи вражає своєю чіткістю та передає основні тези дослідження. Відповіді на додаткові запитання є аргументованими, докладними та зрозумілими. Під час захисту студент проявляє глибоке розуміння матеріалу дослідження й володіє науковою</p>

			термінологією в галузі літературознавства, методики навчання української / зарубіжної літератури, демонструє високий рівень обізнаності із сучасними науковими статтями й переконливо виражає свою позицію. Він демонструє високу мовну культуру, а під час дискусії проявляє наукову точність, виваженість і коректність. Строго дотримується встановленого регламенту.
82-89	B	4 (добре)	<p><u>Вимоги до змісту:</u> курсова робота виконана на достатньому науковому рівні, відповідно до визначеної мети й окреслених завдань; логіка викладу наукового матеріалу загалом дотримана. Здобувач освіти вміє працювати з літературознавчою, науково-методичною літературою, аналізує її, визначаючи основне щодо теми курсової роботи; робить самостійні узагальнення й формулює їх у загальних висновках; на достатньому рівні користується науковими методами, необхідними для аналізу літературознавчого, художнього й науково-методичного матеріалу.</p> <p><u>Вимоги до оформлення:</u> курсова робота в основному відповідає встановленим вимогам, має всі структурні компоненти; наявні незначні мовленнєві неточності й технічні огріхи.</p> <p><u>Вимоги до захисту:</u> виступ під час захисту курсової роботи в цілому відзначається чіткістю та в основному передає головні положення роботи. Відповіді на всі запитання є повними, але потребують більшого розкриття й конкретизації. Здобувач освіти переважно орієнтується в науковій термінології, знає базові літературознавчі й науково-методичні дослідження з</p>

			проблеми, проте під час захисту може допускати деякі неточності в трактуванні поглядів окремих літературознавців, методистів і не завжди переконливо аргументує власну позицію. Виявляє належний рівень володіння науковим мовленням. Під час дискусії демонструє наукову коректність і тактовність. Загалом дотримується встановленого регламенту.
75-81	C	4 (добре)	<p><u>Вимоги до змісту:</u> курсова робота виконана з окремими незначними відхиленнями від визначеної мети й поставлених завдань; загалом логіка викладу дотримана. Здобувач освіти в основному вміє працювати з літературознавчою, науково-методичною літературою, досліджувати конкретну проблему; володіє основними методами наукового аналізу літературознавчого, художнього й науково-методичного матеріалу. Однак у курсовій роботі відчутні труднощі в здійсненні наукового аналізу фактичного матеріалу, у теоретичному узагальненні й формулюванні висновків; спостерігаються недостатня переконливість і точність у використанні термінології, що в цілому не впливає на правильність висновків.</p> <p><u>Вимоги до оформлення:</u> курсова робота в основному відповідає встановленим вимогам, має обов'язкові структурні компоненти у вступі; зустрічається незначна кількість помилок, порушена стильова єдність викладу, є певні технічні недоліки.</p> <p><u>Вимоги до захисту:</u> виступ під час захисту курсової роботи відзначається своєю чіткістю та в основному передає головні ідеї роботи. Відповіді на всі запитання є недостатньо повними,</p>

			<p>потребують більшого розкриття й деталізації. Студент в основному орієнтується в науковій термінології та має знання базових літературознавчих і науково-методичних досліджень із проблеми. Проте на захисті допускає деякі неточності в трактуванні поглядів окремих літературознавців, методистів і не завжди переконливо аргументує власну позицію. Виявляє належний рівень володіння науковим мовленням. Під час дискусії проявляє наукову коректність і тактовність. Загалом дотримується встановленого регламенту.</p>
67-74	D	3 (задовільно)	<p><u>Вимоги до змісту:</u> курсова робота виконана з відхиленням від визначеної мети й завдань (деякі з них залишилися невиконаними). Проте вона не містить помилок, які потребували б її повного перегляду. Здобувач освіти виявив певний рівень знань основної літературознавчої та науково-методичної літератури, але недостатньо глибоко описав динаміку розвитку проблеми. Прагнучи здійснити науковий аналіз основних джерел, втрачає формулювання своїх думок. Здобувач освіти має обмежені знання щодо літературознавчої та науково-методичної термінології. У формулюванні висновків робить елементарні узагальнення.</p> <p><u>Вимоги до оформлення:</u> курсова робота в основному відповідає вимогам, має більшість структурних елементів, але спостерігаються відхилення від логіки викладу думок, різні помилки й технічні неузгодженості.</p>

			<p><u>Вимоги до захисту:</u> виступ під час захисту курсової роботи вказує на те, що студент загалом розуміє обрану проблему, але не може чітко представити її, аргументувати висновки та вдало поєднати теоретичні концепції з фактичним матеріалом. Відповіді на запитання є неповними. Студент обмежено володіє літературознавчою та науково-методичною термінологією. Його наукове мовлення є недостатньо виразним. Також він не дотримується встановленого регламенту.</p>
60-66	Е	3 (достатньо)	<p><u>Вимоги до змісту:</u> курсова робота виконана зі значними відхиленнями від визначеної мети й поставлених завдань (деякі з них не були виконані). Здобувач освіти має примітивне розуміння динаміки розвитку конкретної літературознавчої та науково-методичної проблеми. Спостерігається низький рівень освоєння теоретичного матеріалу, виявляються помилки під час пояснення основних понять, а також неузгодженість у літературознавчих і науково-методичних фактах. Робота має компілятивний характер.</p> <p><u>Вимоги до оформлення:</u> курсова робота має значні порушення вимог оформлення, проте в ній наявна більшість обов'язкових структурних елементів. Здобувач освіти нелогічно й непослідовно викладає теоретичний матеріал. Текст наукової роботи містить багато помилок і технічних неузгодженостей.</p> <p><u>Вимоги до захисту:</u> виступ під час захисту курсової роботи вказує на те, що здобувач вищої освіти має обмежене розуміння обраної проблеми й зазнає значних труднощів у представленні</p>

			літературознавчого та навчально-методичного матеріалу. Він не відповідає на всі поставлені запитання. Мовлення здобувача освіти має примітивний характер, що виявляється в лексичних і граматичних недоліках. Крім того, порушує регламент захисту.
35-59	FX	2 (незадовільно, з можливістю повторного захисту)	<p><u>Вимоги до змісту:</u> курсова робота виконана не в повному обсязі та з відхиленнями від визначеної мети й завдань, вона містить значні помилки й неточності, які потребують серйозного доопрацювання. Здобувач освіти не розуміє сутності основних понять, не володіє необхідною термінологією та багатством лексики рідної мови.</p> <p><u>Вимоги до оформлення:</u> оформлення курсової роботи не відповідає встановленим стандартам. Робота потребує значного перероблення.</p> <p><u>Вимоги до захисту:</u> виступ під час захисту курсової роботи свідчить про те, що студент не має достатнього розуміння досліджуваної проблеми, не володіє необхідною термінологією, не ознайомлений з основними літературними й науково-методичними джерелами щодо поданої до захисту теми. Він не орієнтується у фактичному матеріалі й не може адекватно відповісти на поставлені запитання.</p>
1-34	F	2 (незадовільно, без можливості повторного захисту)	<p><u>Вимоги до змісту:</u> здобувач освіти демонструє відсутність елементарних знань з обраної проблеми дослідження й незадовільний рівень писемного мовлення.</p> <p><u>Вимоги до захисту:</u> (див. критерії для FX).</p>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемчук Г. І., Курило В. М., Кочерган М. П. Методика організації науково-дослідної роботи. Київ, 2000. 271 с.
2. Базиль Л., Пустовіт В. Літературознавчі дослідження студентів-філологів: теорія і методика. Луганськ: Глобус, 2012. 244 с.
3. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ : АБУ, 2002. 480 с.
4. Гричаник Н. І., Клейменова Т. В. Курсова робота з історії української літератури / історії зарубіжної літератури: написання, оформлення, захист: методичні рекомендації для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) / автори-укладачі Н. І. Гричаник, Т. В. Клейменова. Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2023. 70 с.
5. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. *Нац. стандарт України*. Вид. офіц. Уведено вперше ; чинний від 2016-07-01. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с.
6. Етичний кодекс Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. URL : <https://drive.google.com/file/d/1pwsewH4jwifMW04c77XzHPkqVOg5j73m/view> (дата звернення: 24.03.2024 р.)
7. Корнієнко О. О., Анненкова О. С. Методичні рекомендації щодо написання курсових і кваліфікаційних бакалаврських і магістерських робіт із зарубіжної літератури / НПУ ім. М. П. Драгоманова, фак.-т іноз. філол. Київ : Видво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 67 с.
8. Магістерське дослідження як підсумковий етап науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і

- література) / А. О. Новиков, Т. В. Клейменова, Н. В. Троша, С. В. Цінько; Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Глухів, 2020. 96 с.
9. Мазур О. В., Подвойська О. В., Радецька С. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. для студ. вищих навч. заклад. філол. спец. Вінниця : Нова Книга, 2013. 120 с.
 10. Методичні рекомендації до написання курсової роботи з дисципліни «Історія української літератури» для студентів за напрямом підготовки (спеціальністю) 035 Філологія 035.01 Українська мова і література. Розробник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Факультету філології Залевська О. М. Івано-Франківськ, 2019. 18 с.
 11. Основні вимоги до оформлення списку літератури за новими стандартами: методичні рекомендації / уклад. : М. П. Гребенюк, Г. З. Шевчук, Луцьк : ВІППО, 2019. 60 с.
 12. Положення про дотримання принципів академічної доброчесності в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка. URL : <http://new.gnpu.edu.ua/uk/nauka.html?start=30> (дата звернення: 24.03.2024 р.)
 13. Семенов О. Культура наукової української мови : навч. посіб. К.: Академія, 2010. 216 с.
 14. Семенов О. Організація науково-дослідної роботи студентів філологічних факультетів педагогічних університетів : навчально-методичний посібник. К.-Глухів : РВВ ГДПУ, 2002. 96 с.
 15. Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень : конспект лекцій: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2005. 208 с.
 16. Як писати курсову роботу з літератури : навчальний посібник / уклад. : Атрошенко Г. І., Акулова Н. Ю. Вид. 2-е, випр. і доп. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2019. 96 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Орієнтовні теми курсових робіт з методики навчання української літератури

1. Особливості вивчення пригодницької шкільної повісті II пол. ХХ – поч. ХХІ ст. в основній школі.
2. Читання як один із основних етапів аналізу художнього твору на уроках української літератури в ЗЗСО.
3. Використання інтерактивних технологій на уроках української літератури.
4. Особливості проведення уроків літератури рідного краю в НУШ.
5. Особливості вивчення повістєвої прози І. С. Нечуя-Левицького в основній школі (на прикладі повістей «Кайдашева сім'я» та «Микола Джеря»).
6. Особливості вивчення прадавньої міфології на уроках української літератури (на прикладі художніх творів Дари Корній, Сергія Плачинди та Валерія Войтовича).
7. Особливості вивчення образу козака на уроках української літератури в ЗЗСО (на прикладі історичних поем Т. Шевченка).
8. Специфіка вивчення поезії С. Жадана на уроках поза-класного читання в профільній школі.
9. Особливості вивчення тем родинних стосунків, школи й дорослішання учнями основної школи (на прикладі художніх творів Вал. Чемериса й О. Думанської).
10. Особливості вивчення народної та літературної казки на уроках української літератури в 5 класі.
11. Специфіка вивчення жанру «кіноповість» у старшій школі (на матеріалі творчості О. Довженка).
12. Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення української літератури в 10–11 класах.
13. Особливості організації та проведення шкільної лекції на уроці української літератури в старших класах.

14. Особливості вивчення ліричних творів на уроках української літератури в старшій школі (на матеріалі поезії В. Симоненка).
15. Специфіка вивчення новели на уроках української літератури в старшій школі (на матеріалі творчості В. Стефаника).
16. Особливості вивчення ліро-епічних творів на уроках української літератури в старших класах (на матеріалі творчості І. Драча).
17. Специфіка вивчення пейзажної лірики на уроках української літератури в основній школі.
18. Інтерактивні технології вивчення української літератури в старшій школі.
19. Буктрейлер як стратегія залучення учнів до читання.
20. Кластер як один із засобів формування критичного мислення школярів на уроках української літератури.

Орієнтовні теми курсових робіт з методики навчання зарубіжної літератури

1. Особливості аналізу образів-персонажів епічного твору на уроках зарубіжної літератури (на матеріалі повісті Ернеста Міллера Гемінгвея «Старий і море»).
2. Особливості підготовки до сприйняття епічного твору зарубіжної літератури учнями основної школи.
3. Особливості використання ігрових технологій у процесі вивчення зарубіжної літератури.
4. Особливості застосування елементів стилістичного аналізу в процесі вивчення творів зарубіжної літератури в 9–11 класах.
5. Особливості застосування елементів культурологічного аналізу в процесі вивчення творів зарубіжної літератури в 9–11 класах.
6. Системний підхід до вивчення епічного твору зарубіжної літератури (9–11 кл.).
7. Особливості застосування елементів інтертекстуального аналізу в процесі вивчення творів зарубіжної літератури в 9–11 класах.

8. Види планування роботи вчителя зарубіжної літератури.
9. Шкільні підручники й навчальні посібники із зарубіжної літератури як засіб формування компетентного читача.
10. Екзистенціально-діалогічний підхід до вивчення творів зарубіжної літератури в старших класах.
11. Особливості вивчення казки на уроках зарубіжної літератури в 5–6 класах.
12. Особливості вивчення байки на уроках зарубіжної літератури в 5–6 класах НУШ.
13. Специфіка вивчення лірики на уроках зарубіжної літератури в 10–11 класах.
14. Позакласна робота із зарубіжної літератури як засіб формування творчого читача в сучасній школі.
15. Роль та призначення міжмистецьких зв'язків під час вивчення зарубіжної літератури в 10–11 класах.
16. Проблемне навчання як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках зарубіжної літератури в старших класах.
17. Роль оглядових тем і методика їх проведення в курсі зарубіжної літератури в старших класах.
18. Вивчення теоретико-літературних понять на уроках зарубіжної літератури в ЗЗСО.
19. Традиційні й новаторські шляхи аналізу епічних творів на уроках зарубіжної літератури.
20. Фонові знання на уроках зарубіжної літератури як спосіб підвищення ефективності вивчення художнього твору.

Додаток Б

Зразки оформлення титульної сторінки

Зразок оформлення титульної сторінки курсової роботи з методики навчання української літератури

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра української мови, літератури
та методики навчання

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ МАЛОЇ ПРОЗИ ДЛЯ ДІТЕЙ
Б. ГРІНЧЕНКА ТА В. ВИННИЧЕНКА НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Курсова робота
з методики навчання української
літератури
студентки 21-У групи
Навчально-наукового інституту
філології та історії
денної форми навчання
(ПП)
Науковий керівник: канд. пед. наук,
доцент
(ПП)

Глухів–2024

**Зразок оформлення титульної сторінки курсової
роботи з методики навчання зарубіжної літератури**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра української мови, літератури
та методики навчання

**ПРОБЛЕМИ ТИПОЛОГІЇ
СУЧАСНОГО УРОКУ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Курсова робота
з методики навчання зарубіжної
літератури
студентки 43-У групи
Навчально-наукового інституту
філології та історії
денної форми навчання
(ПП)
Науковий керівник: канд. пед. наук,
доцент
(ПП)

Глухів–2024

Зразки оформлення змісту курсових робіт

Тема курсової роботи з методики навчання української літератури: «Особливості вивчення малої прози для дітей Б. Грінченка та В. Винниченка на уроках української літератури в сучасній школі»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МАЛОЇ ПРОЗИ Б. ГРІНЧЕНКА ТА В. ВИННИЧЕНКА В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ	6
1.1. Образи дітей в українській малій прозі кін. ХІХ – поч. ХХ ст.	6
1.2. Новаторство Б. Грінченка та В. Винниченка у творенні малої прози для підлітків	10
1.3. Особливості сприймання учнями основної школи малої прози.....	15
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ МАЛОЇ ПРОЗИ Б. ГРІНЧЕНКА ТА В. ВИННИЧЕНКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	20
2.1. Сучасний стан досліджуваної проблеми в шкільній практиці.....	20
2.2. Методичні рекомендації щодо вивчення малої прози Б. Грінченка та В. Винниченка на уроках української літератури в НУШ.....	26
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32
ДОДАТКИ.....	34

**Тема курсової роботи з методики навчання
зарубіжної літератури: «Проблеми типології
сучасного уроку зарубіжної літератури»**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	5
1.1. Урок зарубіжної літератури – основна форма організації освітнього процесу в сучасній школі.....	5
1.2. Проблема типології традиційних уроків зарубіжної літератури в координатах методичної науки	10
1.3. Інноваційні типи уроків зарубіжної літератури	17
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ РІЗНИХ ТИПІВ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ.....	25
2.1. Сучасний стан досліджуваної проблеми в методичній науці	25
2.2. Методичні рекомендації до проведення традиційних та інноваційних уроків зарубіжної літератури	30
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38
ДОДАТКИ.....	40

Зразки оформлення вступу курсової роботи

Тема курсової роботи з методики навчання української літератури: «Особливості вивчення малої прози для дітей Б. Грінченка та В. Винниченка на уроках української літератури в сучасній школі»

ВСТУП

Актуальність теми. Українська література кін. XIX – поч. XX ст. для дитячого та юнацького читання різножанрова й різнотематична. Вона представлена творчістю таких митців слова, як М. Коцюбинський, І. Франко, Олена Пчілка, Леся Україна, Б. Грінченко, В. Винниченко, Олександр Олесь та ін. Українські письменники важливого значення надавали проблемам життя дітей – представників різних соціальних верств, які опинилися в складних життєвих обставинах і вимушені виживати в цих умовах. Митці прагнули розкрити індивідуальне, національне й загальнолюдське в кожній юній особистості.

Важливе значення в аспекті нашого дослідження мають наукові розвідки українських літературознавців (У. Гнідець, Н. Марченко, Л. Мацевко-Бекерська, О. Папуша, М. Славова та ін.), які різнобічно підходять до потрактування літератури для підліткового та юнацького читання: аналізують її в соціокультурному контексті, розкривають дискурс дитинства, створюють концепцію юного героя і, відповідно, читача.

Інтерес до вивчення творчості Б. Грінченка значно пожвавився на початку XX століття. Цінними для нашого дослідження є публікації українських учених (Н. Антонець, М. Веркалець, Н. Дічек, А. Животенко-Піанків, В. Мосія-

шенко, О. Неживий, П. Охріменко, А. Погрібний, М. Стельмахович, П. Хропко, В. Яременко), у яких розглядається постать митця як педагога, реформатора української педагогіки, гуманіста; аналізуються його просвітницькі й художні твори. Так, різнопланово представлено аналіз спадщини Б. Грінченка в ґрунтовних монографіях А. Погрібного «Борис Грінченко. Нариси життя і творчості» [15] та «Борис Грінченко у літературному русі кінця ХІХ – початку ХХ сторіччя» [16]. Однак дослідники здебільшого звертають увагу на ідейну спрямованість, тематику, жанри й образну систему художніх творів митця.

Творчість В. Винниченка теж є об'єктом наукового зацікавлення багатьох учених-літературознавців (М. Гірняк, А. Горбань, Т. Гундорова, О. Забужко, О. Лапко, Л. Мороз, С. Павличко, В. Панченко, Я. Поліщук, Г. Сиваченко, В. Смілянська, В. Хархун, О. Чепурко, Н. Шляхова та ін.), які доводять різнобічність творчого обдарування письменника, розкривають його політичні уподобання й переконання, здійснюють літературознавчий аналіз прозової та драматичної спадщини митця, указуючи на її актуальність для сьогодення.

Твори про дітей і для дітей Б. Грінченка й В. Винниченка на сьогодні посідають не останнє місце в науковому дискурсі. Їх різноаспектно досліджують такі вчені: Н. Заверталюк (рисні екзистенціалізму в літературній спадщині), В. Марко, С. Михида (психологічні аспекти оповідань), В. Панченко (автобіографізм і психологізм художніх творів), А. Гурбанська, В. Дмитрук, Н. Задорожна, О. Чепурко (змістоформотворчі аспекти творчості, роль і місце наратора, мовний аспект).

Проблема вивчення творів Б. Грінченка в основній школі знайшла своє відображення в працях учених-методистів О. Бандури, О. Бурко, Н. Волошиної, Р. Вітренко,

А. Мовчун, О. Неживого, І. Огородньої та ін. Дослідниками запропоновані ефективні методичні прийоми й види навчальної діяльності, спрямовані на розвиток в учнів предметної (літературної) та ключових компетентностей у процесі вивчення художніх творів письменника в закладах загальної середньої освіти.

Особливостям вивчення малої прози В. Винниченка в ЗЗСО присвячені наукові розвідки С. Жили, О. Лілік, Р. Мовчан, Н. Перфілової, Н. Романишиної, Г. Сабат, А. Ситченка та ін., у яких дослідники пропонують різні науково-методичні підходи до опрацювання художніх творів письменника в основній та старшій школі.

Отже, діапазон досліджень, присвячених малій прозі Б. Грінченка й В. Винниченка широкий, але дослідники спорадично підходять до розкриття конкретних аспектів у художніх творах митців. Нині відсутнє комплексне науково-методичне дослідження, присвячене висвітленню особливостей вивчення малої прози Б. Грінченка та В. Винниченка для дітей і про дітей на уроках української літератури в сучасній школі. А це, у свою чергу, й зумовило *актуальність теми* нашої курсової роботи.

Мета дослідження – розкрити особливості відображення світу дитинства у творах Б. Грінченка й В. Винниченка та розробити методичні рекомендації щодо вивчення малої прози письменників у 5 класі НУШ.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. Схарактеризувати образи дітей в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття.
2. Проаналізувати найвідоміші твори для дітей і про дітей Б. Грінченка й В. Винниченка, визначити їх жанрово-тематичну специфіку.

3. Дослідити особливості сприймання малої прози учнями основної школи.
4. Проаналізувати навчальну й науково-методичну літературу з проблеми вивчення творчості митців у 5 класі НУШ.
5. Розробити методичні рекомендації вчителям-словесникам щодо вивчення оповідань Б. Грінченка «Украла» і В. Винниченка «Федько-халамидник» у 5 класі НУШ.

Об'єктом дослідження є мала проза Б. Грінченка й В. Винниченка та уроки української літератури в сучасній школі.

Предмет курсової роботи – жанрово-тематичне розмаїття творів Б. Грінченка й В. Винниченка про дітей і дитинство та особливості вивчення оповідань «Украла» Б. Грінченка та «Федько-халамидник» В. Винниченка на уроках української літератури в 5 класі НУШ.

Для досягнення мети й розв'язання поставлених завдань у курсовій роботі на різних етапах застосовувалися такі **методи дослідження**:

1. літературознавчі: описовий (з метою рецепції наукової літератури з теми дослідження); культурно-історичний (для виявлення особливостей становлення й розвитку літератури про дітей); біографічний (для з'ясування автобіографічних моментів у творах), герменевтичний (для дослідження й інтерпретації художнього тексту). Також у роботі використано елементи проблемно-тематичного й контекстуального аналізів.

2. загальнонаукові: аналіз літературознавчих, науково-методичних праць, навчальних програм, шкільних підручників з української літератури, сайтів із мережі «Інтернет» з досліджуваної проблеми; узагальнення матеріалу для визначення теоретичних засад дослідження й педагогічного досвіду з означуваної проблеми; метод

теоретичного моделювання (застосовано для визначення предмета, об'єкта дослідження).

Теоретичною основою дослідження є історико-літературні й критичні дослідження вчених (Н. Мафтин, Р. Мовчан, А. Печарський, С. Пінчук, Т. Ткаченко, Р. Федорів та ін.), що висвітлюють художні репрезентативи творчості Б. Грінченка й В. Винниченка, напрацювання методистів і педагогів із проблеми вивчення епічних творів у закладах загальної середньої освіти (Н. Волошина, О. Куцевол, О. Лілік, А. Лісовський, А. Ситченко, Г. Токмань та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів. У курсовій роботі узагальнено й доповнено відомості про художні особливості творчості Б. Грінченка й В. Винниченка та специфіку вивчення оповідань «Украла» і «Федько-халамидник» на уроках української літератури в 5 класі НУШ; проаналізовано стан розробленості означеної проблеми в шкільній практиці; представлено власні методичні рекомендації до вивчення оповідань Б. Грінченка «Украла» і В. Винниченка «Федько-халамидник» у 5 класі сучасної школи.

Практичне значення курсової роботи. Сформульовані положення, висновки курсової роботи та представлені в ній методичні рекомендації можуть бути використані вчителями-практиками закладів загальної середньої освіти під час підготовки й проведення уроків української літератури в 5 класі НУШ, викладачами закладів вищої освіти в процесі викладання нормативної дисципліни «Історії української літератури», вибіркового компонента «Літератури для підліткового та юнацького читання» й інших дисциплін для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література), здобувачами вищої освіти для написання магістерських робіт.

Апробація результатів дослідження. Результати наукового дослідження обговорювалися на двох науково-практичних конференціях, а саме: V Всеукраїнська студентсько-викладацька науково-практична інтернет-конференція з міжнародною участю «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (16–17 лютого 2023 р., м. Глухів), VI Всеукраїнська студентсько-викладацька науково-практична конференція «Мова і література у проєкції різних наукових парадигм» (18 квітня 2023 р., м. Полтава).

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел (32 позиції). Загальний обсяг роботи становить 35 сторінок, із них основного тексту – 32 сторінки.

Тема курсової роботи з методики навчання зарубіжної літератури: «Проблеми типології сучасного уроку зарубіжної літератури»

ВСТУП

Актуальність теми. Піднесення духовності стає необхідною умовою формування людини XXI століття, від якої залежить майбутнє української держави. Відповідно до гуманістичних принципів, задекларованих в освітніх документах (Закон України «Про освіту», «Національна доктрина розвитку освіти», «Концепція “Нова українська школа”», Державний стандарт базової середньої освіти, Концепція літературної освіти в 11-річній школі тощо) і суспільних змін виникла потреба в створенні міцної основи для творчої самореалізації й інтелектуально-культурного розвитку підрастаючого покоління. Особливу роль у цьому процесі відіграє заклад загальної середньої освіти, де на

уроках літератури, зокрема зарубіжної літератури, відбувається активне залучення молоді до багатств світової культури й літератури, її духовне й моральне зростання, естетичне виховання.

Відомо, що література як навчальний предмет займає важливе місце в системі шкільної освіти. Метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом. У новому Державному стандарті базової середньої освіти послідовно простежується модифікація знаннєвої моделі освіти на компетентнісну. Зокрема визначено 11 ключових компетентностей, якими мають оволодіти учні Нової української школи, а саме: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; компетентності математична; у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна та інформаційно-комунікаційна компетентності; навчання впродовж життя; громадянські соціальні та культурні компетентності; підприємливість і фінансова грамотність [3, с. 7]. Отже, результативними ознаками сучасного компетентнісно орієнтованого освітнього процесу є формування особистості з активною громадянською позицією, патріота, інноватора, здатного застосовувати досвід навчальної діяльності для успішної самореалізації в житті.

Утілення компетентнісної парадигми як стратегії підвищення якості шкільної літературної освіти актуалізує проблему оновлення типології сучасного уроку, пошуку інноваційних форм, методів і засобів організації навчання.

Об'єктом вивчення шкільного курсу «Зарубіжна література» є кращі твори зарубіжних авторів. Зарубіжна література покликана сприяти формуванню особистості, її духовно-ціннісних орієнтацій, культурно-пізнавальних

інтересів, естетичного смаку. Саме тому методичні ідеї вчителів-словесників повинні бути спрямовані, у першу чергу, на зацікавлення учнів художнім твором, його уважне читання й розуміння та аналіз. Реалізувати компетентнісний підхід до навчання зарубіжної літератури педагоги мають на уроці, адже він залишається основною загально-дидактичною формою вивчення літератури.

Сучасний урок зарубіжної літератури – це продуктивна форма заняття, на якій учень відтворює набуті раніше знання під час опанування нового змісту предмета, засвоює практичні дії, формує світогляд, самостійність, активність, творче мислення; це урок, який побудований з урахуванням вимог сучасної освіти й відповідає завданням виховання творчого читача з критичним мисленням.

Питання типології уроків літератури, їх змісту та специфіки, структури, ефективності було й залишається актуальним для багатьох учених-методистів. Зокрема окреслену проблему в різні періоди розвитку методичної науки висвітлювали в теоретичних розвідках О. Богданова, В. Голубков, М. Данілов, Т. Кудрявцева, М. Кудряшов, Н. Волошина, О. Ісаєва, А. Лісовський, Л. Мірошніченко, О. Ніколенко, Л. Нежива, Є. Пасічник, С. Пультер, І. Соколов, І. Ціко, Ф. Штейнбук та ін. Учені намагалися доказово обґрунтувати, показати доцільність та ефективність застосування на практиці різноманітних класифікацій типів уроків літератури взагалі, зарубіжної зокрема. Проте жодна із запропонованих ними класифікацій на сьогодні не є остаточною та абсолютною, не розкриває цілком їх суті, ролі й місця в освітньому процесі.

Відтак і виникає потреба узагальнити й обґрунтувати доцільність застосування в сучасній шкільній практиці відомих у методичній науці класифікацій сучасних типів уроків зарубіжної літератури. Це й зумовило вибір нами

теми наукового дослідження: *«Проблеми типології сучасного уроку зарубіжної літератури»*.

Мета дослідження – проаналізувати й узагальнити теоретичний матеріал з означеної теми, обґрунтувати доцільність застосування найефективніших типів уроків зарубіжної літератури в сучасній шкільній практиці.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

1. Опрацювати науково-методичну літературу з теми дослідження.
2. Визначити особливості сучасного уроку зарубіжної літератури.
3. Розглянути й проаналізувати найбільш поширені в методиці навчання літератури класифікації традиційних і новаторських типів уроків зарубіжної літератури.
4. Розробити методичні рекомендації до проведення уроків зарубіжної літератури різних типів у сучасній школі.

Об'єкт дослідження – урок як основна форма організації освітнього процесу з літератури.

Предмет дослідження – основні типи традиційних та інноваційних уроків зарубіжної літератури, їх особливості й специфіка проведення в ЗЗСО.

Для вирішення поставлених завдань застосовувалися **методи** дослідження: аналіз науково-методичної літератури, систематизація та узагальнення, описовий метод, використання яких забезпечило здійснення аналітичного оброблення джерел дослідження й обґрунтування теоретико-методичних основ окресленої проблеми.

Теоретичною основою дослідження є науково-методичні підходи до системного й цілісного вивчення проблеми типології сучасного уроку в шкільній літературній освіті в наукових студіях українських учених: О. Бандури, А. Вітченка, Н. Волошиної, О. Ісаєвої,

Л. Мірошніченко, О. Ніколенко, Л. Неживої, Є. Пасічника, С. Пультера, І. Ціко, Ф. Штейнбука, Т. Яценко та ін.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що було проаналізовано й систематизовано відомий раніше теоретичний матеріал щодо типології сучасного уроку, показано місце й роль уроку як основної форми навчальної діяльності учнів, описано поширені в методичній науці традиційні й новаторські типи уроків зарубіжної літератури, подано методичні рекомендації до проведення уроків зарубіжної літератури різних типів у сучасній школі, доведено ефективність їх застосування в шкільній практиці.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані вчителями-словесниками в шкільній практиці, студентами педагогічних спеціальностей на практичних і лабораторних заняттях з методики навчання зарубіжної літератури, під час проходження ними різних видів педагогічної практики, написання наукових досліджень.

Апробація результатів дослідження. Результати курсової роботи були апробовані на таких конференціях: V Всеукраїнська студентсько-викладацька науково-практична інтернет-конференція з міжнародною участю «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (16-17 лютого 2023 р., м. Глухів), VI Всеукраїнська студентсько-викладацька науково-практична конференція «Мова і література у проєкції різних наукових парадигм» (18 квітня 2023 р., м. Полтава).

Структура курсової роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (36 позицій) і додатків. Загальний обсяг роботи становить 37 сторінок, із них основного тексту – 34 сторінки.

**Зразок оформлення розділу
та підрозділів курсової роботи**

Тема курсової роботи: «Особливості вивчення малої прози Б. Грінченка та В. Винниченка на уроках української літератури в сучасній школі»

РОЗДІЛ 1

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МАЛОЇ ПРОЗИ
Б. ГРІНЧЕНКА ТА В. ВИННИЧЕНКА В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ**

1.1. Образи дітей в українській малій прозі кін. XIX – поч. XX ст.

Зацікавлення дитинством, створення дитячих образів у художніх творах – це прерогатива літературної прози кінця XIX – початку XX століття. Простеживши хронологію виникнення й функціонування дитячої літератури, можемо сказати, що в давній українській літературі образи дітей були схематичними, позбавленими чітких, конкретних рис. Вони були показані переважно як об'єкт виховання. У наступні періоди розвитку української літератури значно поживався інтерес до образів дітей, їхніх проблем, побуту, світобачення, характеру стосунків один з одним. Так, показовими в цьому сенсі стали відомі класичні твори, а саме: І. Нечуй-Левицький («Вітрогон», «Невинна»), І. Франко («Малий Мирон», «Грицева шкільна наука»), Панас Мирний («Морозенко», цикл «Як ведеться, так і

живеться»), Б. Грінченко («Украла», «Кавуни», «Олеся»), М. Коцюбинський («Ялинка», «Харитя», «Маленький грішник», «Подарунок на іменини»).

[...]

1.2. Своєрідність творчого методу Б. Грінченка й В. Винниченка в малій прозі для підліткового читання

Творча спадщина Бориса Грінченка була спрямована на вивчення життя українського народу, його соціально-економічної долі, становища в соціумі. Праці великого гуманіста допомагають сьогодні пізнавати здобутки українського народу, який завжди був для митця носієм високих моральних якостей.

І. Франко у праці «Наше літературне життя в 1892 році», роздумуючи про постать письменника, писав: «Без сумніву, перше місце в нинішню добу в цій компанії – не вже письменників, а справдішніх борців за українське слово – перше місце по пильності, по таланту, витривалій працьовитості і різномірності інтересів духових, треба признати д. Чайченкові» [38, с. 12].

[...]

Тема курсової роботи: «Проблеми типології сучасного уроку зарубіжної літератури»

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ

1.1. Урок зарубіжної літератури – основна ланка освітнього процесу, його особливості

Основною формою організації освітнього процесу в усіх типах шкіл був і залишається урок. Урок – така форма організації навчання, у процесі якої навчальні заняття проводяться вчителем із групою учнів постійного складу, одного віку та рівня підготовки протягом певного часу (45, 35 хвилин) і відповідно до розкладу [3, с. 39].

Нині учені-методисти й учителі-практики шукають відповідь на питання, яким має бути сучасний урок літератури. Практичний досвід переконує, що урок літератури – це надзвичайно багатогранний процес педагогічної діяльності, найголовніше в ньому – єдність форми й змісту, реалізація цілей і завдань. Кожне заняття містить певний обсяг інформації, проте лише від учителя залежить, який її відсоток можуть сприйняти й засвоїти учні, якими доцільними навчальними методами й прийомами потрібно скористатися.

[...]

1.2. Проблема типології традиційних уроків зарубіжної літератури в координатах методичної науки

У сучасній дидактиці й методиці навчання літератури існують різні погляди на типологію уроку. На думку більшості методистів, тип уроку залежить від дидактичних завдань, форм і методів роботи, змісту матеріалу, рівнів пізнавальної активності школярів. Можливою причиною відсутності загальноприйнятої класифікації типів уроків є те, що в сучасній методиці не існує єдиних принципів такої класифікації.

[...]

Зразок оформлення висновків дослідження

Тема курсової роботи: «Особливості вивчення малої прози Б. Грінченка та В. Винниченка на уроках української літератури в сучасній школі»

ВИСНОВКИ

Аналіз окресленої проблеми на основі студювання літературознавчої та науково-методичної літератури підтверджує актуальність обраної теми курсової роботи, доводить її недостатню розробленість у наукових пошуках учених-методистів і шкільній практиці.

Конструктивно-критичний аналіз літературознавчих праць учених щодо осмислення ними мистецької спадщини письменників ХІХ – поч. ХХ ст. дав підстави виокремити дві групи художніх творів для підліткового та юнацького читання: 1) художні тексти, розраховані для всіх груп читачів – і дорослих, і дітей (Панас Мирний «Морозенко», І. Франко «Малий Мирон», «Отець-гуморист», Б. Грінченко «Дзвоник», «Каторжна», М. Коцюбинський «Подарунок на іменини» та ін.); 2) твори виразного дидактичного спрямування, адресовані малому читачеві (Б. Грінченко «Олеся», «Кавуни», М. Коцюбинський «Харитя», «Ялинка» та ін.).

Акцентовано на тому, що визначальними особливостями художніх творів, головними персонажами в яких виступають діти, є такі: значна увага до подій, соціальних протиріч, які істотно впливають на формування внутрішнього світу дитини; превалювання ідеологічних чинників,

розкриття соціальних конфліктів, що накладають відбиток на характер персонажів; емоційний тон авторської розповіді; вплив дорослого на дитину; утвердження почуття громадянського обов'язку, патріотизму, колективізму, згуртованості; психологічна характеристика персонажів, обґрунтування їхніх учинків і поведінки низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників; дидактизм оповідань.

Підкреслено, що значна частина творчої спадщини Б. Грінченка й В. Винниченка присвячена темі життя та зростання юної особистості в складних соціальних умовах. У малій прозі митців знаходимо одночасно творче переосмислення здобутків класики й принципово нові критерії для художнього змалювання окресленої теми. Композиційно-стильове оформлення дитячої прози Б. Грінченка й В. Винниченка, вибір ними тем і зображувальних засобів свідчать про належність дитячої прози авторів до «нового типу» реалізму. Письменники обирають жанр оповідання для найбільш удалого розкриття ідейно-тематичного змісту й проблематики художнього твору, в основі цього жанру лежить одна подія, що визначає хід розвитку сюжету і є доленосною в житті героя-дитини. Митці показують еволюцію характеру персонажа, акцентуючи увагу на індивідуально-генетичних зв'язках із суспільним середовищем, дорослими й ровесниками. Як правило, герої розкриваються поступово, через вчинки, рефлексії, взаємостосунки з оточенням.

Є всі підстави твердити, що оповідання Б. Грінченка й В. Винниченка для підліткового читання якнайповніше репрезентують творчий геній митців, розкривають глибину їхніх світоглядних позицій, передають вболівання за долю дітей-бідняків, сиріт і безхатків. Письменники з любов'ю показують найпотаємніші сторони дитячої психіки, обумовлюють формування характеру зовнішніми й

внутрішніми чинниками, розкривають вплив соціуму на особистість.

Дослідження показало, що автори-укладачі чинних шкільних підручників звертають увагу на студіювання основних фактів про Б.Грінченка й В.Винниченка та вивчення програмових творів «Украла» і «Федько-халамидник», тому, окрім теоретичного матеріалу, вони пропонують ефективні прийоми і види навчальної діяльності, як-от: запитання для бесід, тестові завдання, вправи на закріплення й узагальнення, інтерактивні види вправ і завдань тощо. Доведено, що їх використання на уроках української літератури сприятиме формуванню в школярів предметної (читацької) і ключових компетентностей.

Розроблено систему експериментальних планів-конспектів уроків із вивчення оповідань Б.Грінченка «Украла» і В.Винниченка «Федько-халамидник» у 5 класі НУШ; запропоновано низку різноманітних методів, прийомів і видів навчальної діяльності (повідомлення учнів-біографів, робота з портретом, евристична бесіда, проблемна бесіда, розв'язання проблемних завдань, складання літературного гроно, кроссенс, складання хмаринки слів, робота з порівняльною таблицею, гра «Віднови послідовність», мовна розминка, різні види творчих завдань, робота з репродукціями картин тощо), які, на нашу думку, сприятимуть активізації діяльності здобувачів освіти в процесі осягнення художньої спадщини Б.Грінченка й В.Винниченка.

Доведено, що запропоновані методи, прийоми та види навчальної діяльності дозволяють більш ґрунтовно розглянути художній твір, виокремити його ідейно-тематичний зміст, проблематику, розкрити творчу індивідуальність кожного з письменників. Під час впровадження таких конспектів уроків в освітній процес сучасної школи в

п'ятикласників будуть сформовані відповідні предметні й ключові компетентності, а також емоційно-ціннісне ставлення.

Курсова робота не вичерпує всіх аспектів проблеми й потребує подальших напрямків її дослідження. Перспективу подальшої роботи вбачаємо в розкритті тематично-жанрових особливостей прози й драматургії Б. Грінченка й В. Винниченка та специфіки вивчення творчості митців в ЗЗСО.

Зразок оформлення висновків дослідження

Тема курсової роботи: «Проблеми типології сучасного уроку зарубіжної літератури»

ВИСНОВКИ

Зазначено, що урок зарубіжної літератури – це форма організації навчальної діяльності, яка ґрунтується на методичних постулатах, перевірених часом, і водночас передбачає елемент творчості, детермінований індивідуальністю вчителя й здобувачів освіти, багатоваріативністю вирішення навчальних ситуацій, неоднозначністю інтерпретації виучуваного художнього твору.

Доведено, що нині в методиці навчання зарубіжної літератури відбувається активний пошук оптимальних шляхів розвитку шкільної літературної освіти. У дискусійних обговореннях порушуються питання літературної освіти, методичних основ навчання літератури в ЗЗСО, типології уроків зарубіжної літератури тощо. Стандартизовані вимоги, відображені в чинних державних освітніх документах, орієнтують на досягнення учнями художньої літератури як виду мистецтва слова, що відповідає новіт-

нім досягненням предметної методики щодо концепцій літературного аналізу й набуття предметних знань і формування читацьких умінь учнів.

Наголошено, що в сучасній школі урок посідає центральне місце, має конкретну навчальну мету, яка водночас є складовою загальної мети навчання літератури. Шлях до мети повинен визначити сам учитель, готуючись до уроку, а саме: необхідно сформулювати завдання, визначити тип уроку, методи, продумати кожний етап і навчальну ситуацію, налаштувати клас на певне емоційне сприймання, спланувати інтегративні параметри, передбачити простір для творчості й особистої думки учня.

Тип і структура уроку зарубіжної літератури визначається багатьма чинниками, як-от: змістом навчального матеріалу, специфікою предмету, віковими особливостями учнів певного класу, характером дидактичних, розвивальних і виховних завдань, рівнем підготовленості класу та літературного розвитку здобувачів освіти, особистими здібностями вчителя літератури.

Проаналізувавши науково-методичну літературу з теми дослідження, дійшли висновку про те, що на сьогодні в методиці навчання зарубіжної літератури існує чимало класифікацій традиційних і новаторських типів уроків, оскільки урок є складним явищем, і будь-яку ознаку можна взяти за основу типології. Але відсутня загальновизнана класифікація уроків літератури взагалі та уроків зарубіжної літератури зокрема.

Найбільш вживаною в методиці навчання зарубіжної літератури є класифікація типів уроків, запропонована ученим М. Кудряшовим. Методист, намагаючись теоретично обґрунтувати й накреслити схеми уроків різних типів, враховує специфіку літератури як мистецтва слова та виокремлює уроки вивчення художнього твору, уроки

вивчення основ теорії та історії літератури, уроки розвитку зв'язного мовлення. Враховуючи специфіку зарубіжної літератури як навчального предмета в школі, найбільш розповсюдженими є уроки вивчення художнього твору.

Найважливішими критеріями в процесі визначення типу уроку є навчальна мета, зміст літературознавчого матеріалу, основний метод викладання та рівень інноваційності.

Наголошено, що концептуальною основою модернізації шкільної літературної освіти в сучасних умовах особистісно орієнтованого навчання є впровадження інноваційних технологій у процес навчання зарубіжної літератури (Ю. Глебова, О. Ісаєва, Т. Матюшкіна, Л. Мірошніченко, Л. Нежива, К. Таранник-Ткачук, І. Ціко та ін.).

Доведено, що українськими вченими-методистами активно розробляються різні типи уроків, як-от: урок-зустріч з етнокультурою (урок-етноексперсія); урок з елементами порівняльного вивчення етнокультурних компонентів у тексті-оригіналі й тексті-перекладі; урок застосування елементів культурологічного аналізу та інтерпретації; урок-«національно-культурний образ»; урок діалогу етнокультур; урок занурення у світ етнокультури (за І. Ціко); лекція-нарис про життя і творчість письменника, лекція-дослідження творчості митця слова, лекція-портрет письменника, лекція-огляд, лекція-презентація, компаративний урок, урок-інтерв'ю, спарений інтегрований урок, комбінований урок з використанням графічного і звукотехнічного унаочнення (за С. Пультером і А. Лісовським); урок компаративного аналізу, урок культурологічного аналізу, урок творчого читання, інтегрований урок, урок-дослідження, урок-семінар, урок-диспут, урок-гра (за О. Ніколенко і О. Куцевол) та ін., зміст і структура яких орієнтована на формування в учнів предметної та низки

ключових компетентностей, що сприяє цілісності освітнього процесу.

Проаналізовано означені типи уроків і до кожного традиційного та новаторського типу запропоновано найдоцільніші, на наш погляд, методи, прийоми, види і форми роботи, як-от: вступне слово вчителя, робота з портретом письменника, повідомлення (доповіді) учнів, розповідь (лекція) вчителя, зачитування та обговорення цікавих фактів, перегляд відеофрагментів, складання психологічного портрета письменника / героя, різні види бесід (евристична, аналітична, підсумкова, фронтальна тощо), робота в групах, різні види творчих завдань тощо. Підкреслено, що запропоновані елементи уроків зарубіжної літератури різних типів не вичерпують усіх можливих варіантів їх проведення, але можуть слугувати наочним матеріалом для вчителів-практиків.

**Зразки оформлення бібліографічного опису
в списку використаних джерел згідно
з ДСТУ 8302:2015**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Книги одного, двох або трьох авторів

1. Медвідь Н. Літературні паралелі на уроках української та зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для вчителів та студентів-філологів. Тернопіль : Підручники і посібники, 2015. 96 с.

2. Пультер С. О., Лісовський А. М. Методика викладання української літератури в середній школі. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 144 с.

Книги чотирьох та більше авторів

3. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : навчальний посібник / В. І. Кузьменко, О. О. Гарачковська, М. В. Кузьменко та ін. К.: ВЦ «Академія», 2010. 496 с.

4. Українська література. Рівень стандарту: підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, Г. Л. Бійчук, В. М. Тименко. К.: Пед. думка, 2018. 192 с.

Колективний автор

5. Професійна підготовка фахівців: креативний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Євенок О. О., 2017. 543 с.

Автор(и) та редактор(и) / упорядники

6. Гоголь Н. В. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія / за наук. ред. д-ра пед. наук Т. О. Яценко. Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. 482 с.

7.Новиков А., Троша Н., Максимчук-Макаренко С. Літературні пріоритети Олександра Довженка : монографія / за ред. проф. А.О.Новикова. Суми : Видавництво Вінниченка Миколи Дмитровича, 2016. 212 с.

Без автора

8.Словник іншомовних слів : 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л.Пустовіт. К.: Наукова думка, 2000. 680 с.

Багатотомні видання

9.Літературознавча енциклопедія : у двох томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.

Автореферати дисертацій та дисертації

10.Гричаник Н. І. Методика навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічних творів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2020. 20 с.

11.Гоголь Н. В. Культурологічні основи змісту шкільної літературної освіти в історико-педагогічному вимірі (друга половина ХХ – початок ХХІ століття : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2021. 717 с.

Законодавчі та нормативні документи

12.Національна доктрина розвитку освіти : затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347. Освіта. 2002. 24 квіт. (№ 14). С. 2–4.

Архівні документи

13.Довженко О. П. Материні пісні. Збірка пісень. ЦДАМЛМ України (Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 690. Оп. 1. Спр. 14. 53 арк.

14.Наукове товариство ім. Шевченка. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка НАН України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.

Стандарти

15. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. *Нац. стандарт України*. Вид. офіц. Уведено вперше; чинний від 2016-07-01. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с.

Бібліографічні покажчики

16. Ніла Йосипівна Волошина – педагог, науковець, особистість: бібліографічний покажчик / упоряд.: Т. О. Яценко, О. В. Міщенко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. 40 с.

Статті з періодичних видань

17. Гоголь Н. В. Застосування аудіовізуальних засобів навчання на уроках літератури у процесі реалізації культурологічного підходу. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. *Інноваційна педагогіка: наук. журн. Одеса : Видавн. дім «Гельветика», 2020. Вип. 20. Т. 1. С. 11–15.*

18. Клейменова Т. В. Образ учителя на тлі воєнної дійсності в кіноповісті «Повість полум'яних літ» Олександра Довженка та повісті «Танок смерті» Івана Садового. *Закарпатські філологічні студії. 2020. Випуск 13. Том 3. С. 107–112.*

Тези доповідей, матеріали конференцій

19. Гоголь Н. В. Реалізація програмової рубрики «Мистецький контекст» у підручниках української літератури для 10 класу. *Проблеми сучасного підручника : зб. тез Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 28–29 трав. 2020 р. Київ : Пед. думка, 2020. С. 34–36.*

20. Гричаник Н. І. Деякі аспекти теорії та методики підготовки майбутніх учителів літератури до аналізу художнього твору. *Глухівські наукові читання – 2016. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук: матеріали VI Міжнародної інтернет-конференції молодих*

учених та студентів. Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка. 2016. С. 52–54.

Електронні ресурси

21. Горшевська Ю. І. Розвиток полікультурної компетентності на уроках світової літератури. URL : https://www.slideshare.net/Ugledar_UVK/ss-16762036 (дата звернення: 17.03.2024).

22. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класів (профільний рівень): Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 15.03.2023).

**Зразки оформлення додатків
(конспекти уроків)**

**Зразок оформлення конспекту уроку
з української літератури**

Клас: 11

Тема: Роман Іваничук «Мальви» – історичний роман про зраду і яничарство. Історична основа твору – активна діяльність яничарського корпусу в Османській імперії 1638–1648 рр. Особливості характеротворення персонажів

Компетентності:

предметні: *учень / учениця* визначає поширені жанри літератури та тематику; називає і вміє розрізняти представників епохи та їхні твори; пояснює причини звертання до історичної теми;

ключові: *учень / учениця* розвиває абстрактне мислення; постійно поповнює словниковий запас; аналізує життєву ситуацію з певної позиції; знаходить необхідну інформацію в підручнику й інших друкованих і електронних джерелах, критично осмислює її, виокремлює головну і другорядну; висловлює міркування з приводу змісту твору, порушених проблем;

емоційно-ціннісне ставлення: *учень / учениця* усвідомлює і може пояснити особливості творчості митця епохи «соціалістичного реалізму», причини появи історичної тематики та «химерності» оповідної манери; визначає значення твору для української літератури.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань і розвитку на їх основі умінь і навичок

Обладнання: ілюстративний матеріал, портрет Р. Іваничука, відеосюжет про Османську державу, відео про письменника, буктрейлер про роман «Мальви»

Епіграф: *Мужній той, хто знає, за що бореться. Тільки зрадники стають боягузами.*

Роман Іваничук

Зміст уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів.

1.1. Фронтальне опитування

– Творчість якого українського письменника ви вивчали на попередніх уроках? (*Творчість П. Загребельного*).

– Назвіть найвідоміші твори митця. (*Романи «Диво», «Євпраксія», «Роксолана», «Я, Богдан», «Смерть у Києві»*).

– Пригадайте, які твори митця написані в модерному ключі (*«Дума про невмирущого», «Європа 45», «Європа. Захід», «Спека», «Юлія, або запрошення до самовбивства»*).

– Назвіть проблему, яку порушив у своїх романах П. Загребельний. (*Знущення радянських солдатів над німецькими жінками*).

– Назвіть площини, у яких відбувається дія роману «Диво». (*Київська Русь, Київ під час німецької окупації, Київ у роки написання твору*).

– Що є ідейним стрижнем роману? (*Ідейним стрижнем роману є Софійський собор*).

– Які сюжетні лінії переплітаються у творі? (*У творі переплітаються декілька сюжетних ліній: Ярослава Мудрого й митця Сивоока; київського професора Гордія Отави й офіцера-нищителя фон Шнурре; Бориса Отави й московської художниці Таї Зикової*).

– Чому роман «Диво» літературознавці називають «романом-експериментом»?

II. Повідомлення теми, мети, мотивація навчальної діяльності.

Коментар учителя. Роман Іваничук – справжній майстер історичного жанру. Його історичні романи відомі не тільки в Україні, а й за кордоном. Сьогоднішній урок присвячено вивченню й осмисленню його «первістка» – історичного роману «Мальви».

Отже, тема нашого уроку «Роман Іваничук «Мальви» – історичний роман про зраду і яничарство. Історична основа твору – активна діяльність яничарського корпусу в Османській імперії 1638–1648 рр. Особливості характеротворення персонажів». Протягом заняття ми повторимо теоретичний матеріал про жанр історичного роману та його характерні особливості, розкриємо історичну основу твору; розглянемо специфіку характеротворення персонажів.

Робота з епіграфом.

– Зверніть увагу на слова, узяті за епіграф до нашого уроку. Зачитайте їх.

– Як ви розумієте їхній зміст?

– Чи є слова українського класика актуальними в наші буремні часи?

III. Сприймання і засвоєння нової навчальної інформації.

3.1. Вступне слово вчителя.

Роман Іваничук в Україні знаний за фразою, що «націоналізм є любов до Батьківщини без жодних негативних підтекстів», а ще історичними романами й новелами. 2016 року український митець пішов у кращий світ, проте його твори продовжують тішити шанувальників. Багато їх перекладено французькою, німецькою, англійською, білоруською, литовською, грузинською, вірменською, болгарською, польською та іншими мовами світу.

3.2. Робота з портретом письменника.

– Під час першого знайомства з людиною велике враження справляє її зовнішність. Погляньте на світлину письменника.

– Опишіть його. *(Мудрий погляд людини, яка багато прожила й пройшла низку трагічних випробувань. Письменник відкритий, відвертий, у його погляді гідність, воля).*

– Що ви могли б сказати про нього з першого погляду?

Коментар учителя.

Сучасники бачили його по-різному. Так, наприклад, Ніна Бічуя говорила: «Іваничук ніколи не почувався відокремленим від своєї землі і людей, котрі на ній живуть». Роман Безпалків говорив: «Він не опускався до каяття за свої національні «помилки», стояв на своєму». Отже, кожен бачить Іваничука-людину й Іваничука-письменника по-своєму. З одного боку – оптимістичний максималіст, життєлюб, вірний своїм переконанням. З іншого ж – непоступливий, різкий, упертий.

3.3. Перегляд відео про письменника із записом основних фактів до зошитів.

<https://www.youtube.com/watch?v=GLGPcLzzQoE&t=224s>

3.4. Слово вчителя.

Усі історичні романи Іваничука, а їх десять, мають одну мету – вони «покликані повертати народів історичну пам'ять». Так своє завдання визначає і сам Р. Іваничук. У 60–70-х роках ХХ ст. інтерес до української історії не заохочувався. Суспільство опинилося на дні бездуховності. Праці М. Грушевського, М. Костомарова, І. Крип'якевича, Д. Яворницького знаходились у спецфондах, доступ до них був обмеженим. У 1968 році твір О. Гончара «Собор» теж був підданий критиці. Сам автор із болем згадує про той час.

3.5. Розповідь учня про історію написання роману Р. Іваничука «Мальви».

«Мальви» – перший історичний роман Романа Іваничука. Він і приніс письменникові славу та здобув у читача найбільше визнання. До написання твору автор дуже ретельно готувався. Він побував у Туреччині, кілька разів їздив до Криму, де педантично вивчав історичні документи, досконало пізнав епоху, про яку збирався писати. Він згадуватиме: «Я напишу історію яничарів! Дам у романі волю роздумам над долями імперій, які неминуче приходять до занепаду; над закономірністю пробудження поневолених народів; над причинами тимчасових ворожих перемог, а теж фатальних невдач у боротьбі за визволення з-під чужоземного ярма... Я покажу різні соціальні типи, характерні для суспільних формацій, в яких панує самовлада окремої людини: тиранів, самодурів, підлабузників, некерованих правителів, рабів... Я перенесу образ більшовицької імперії в історичну площину і назву свій перший історичний роман «Яничари». Та не міг я тоді ще знати, що вся ця безліч проблем буде втілюватися не в одному, а в цілому десятку романів».

Історичною площиною для роману автор вибрав десятиліття «золотої волі» польської шляхти й безгетьманства в Україні 1638-1648-х років, найвищого розквіту яничарського корпусу в Туреччині та безкарної сваволі кримських татар, які забирали в безборонній Україні багатий ясир. Крім того, аналогія між епохами вбачалася й у тому, що зримий уже занепад більшовицької імперії нагадував занепад імперії турецької, яка ще панувала на трьох континентах, але вже була неспроможна економічно володіти надто великою територією й асимілювати безліч народів. Протягом майже трьох років письменник збирав матеріали: сидів в архівах і бібліотеках, подорожував.

Кілька місяців квартирував у Бахчисараї, де йому допомагала опанувати тюркську мову директор музею Марія Кустова, яка знала татарську мову й вміла читати в'язь. Митець як турист відвідав Стамбул. Нарешті поїхав із дружиною на відпочинок у кримський будинок творчості «Коктебель».

Потрібно було розпочинати писати роман, а книговидавці не хотіли брати до друку роман під назвою «Яничари». У Криму митець із дружиною займалися збиранням квітів для гербарію. Він уперто шукав квітку, дерево чи рослину, яка б дала назву романові. Одного разу Іваничук нахилився над голівкою добре знайомої жовтої квітки. Він запитав у дружини, що то за квітка. Вона здивувалася, що чоловік не зміг розпізнати цвіту українських мальв. «Але ж вони в нас високі, вищі за соняшники, видно, ґрунт для них не той». І тоді письменник зрозумів, що назве свій твір «Мальви», бо це трагічний символ українського народу – гоного вродою, пишного на своїй землі й знищеного духовно й фізично на чужині.

3.6. Читання учнем згадки Р. Іваничука про роман «Мальви».

«Мій перший історичний роман «Мальви» – про зраду, про яничарство. Через нього мав багато клопоту, заборони й цькування. Але роман був популярний, відомий усім українцям у світі. «Мальви» видали й в Америці – у видавництві «Тризуб», та ще й із тризубом на обкладинці. Про це дізналися тут. Чекав арешту. Але якось минулося, може, не схотіли зчиняти галас ще й з Іваничуком. Їм досить було Горинів, Калинців, Сверстюка. Мене вже не чіпали. У київському видавництві «Дніпро» «Мальви» вийшли стотисячним накладом. Потім – іще 30 тисяч примірників. Коли наклали заборону, книжка вже розійшлася. Назва була нейтральна – «Мальви». Але всі розуміли, що в романі я мав на увазі тих, хто зрікся рідної мови, бать-

ківщини, став її ворогом. Тема споконвіків у нас дуже актуальна. Актуальна вона й донині. Коли писав цю книжку, в Україні здійснювали русифікацію – люди відмовлялися від своєї ідеології, мови. Чому зраджували? Це вже інше питання. Зрада – гріх, який зваблює людей слабких, а їх у нас дуже багато».

3.7. Постановка проблемного запитання.

– Що ж такого було у цьому романі? За що автор зазнав таких гонінь?

Коментар учителя.

Тема відступництва, тема яничарства в українській літературі не нова. Ще Іван Франко говорив: «Чому відступництва у нас так много і чом відступництво для нас не є страшне?». Цю проблему розкривали і Леся Українка у поемі «Бояриня», і І. Нечуй-Левицький у романі «Князь Єремія Вишневецький». Роман Іваничук обрав собі форму «мислячого історичного роману», який примушував думати, порівняти із сучасністю. Історичний роман був своєрідною великою алегорією, яка давала можливість порушити низку гострих проблем, і найголовніше – національну.

3.8. Читання учнем спогадів Р. Іваничука із щоденникових записів «Благослови, душе моя, Господа».

Сам Іваничук так визначив своє завдання: «Час вимагав не відпочинкової, а державотворчої літератури: народ повинен був міцніти в жорстокій правді, а його заколисували лірикою, народ треба було розбуджувати, а його присипляли шарованою бравадою. Я взявся за найболючішу сучасну проблему – яничарство. Саме тому спочатку роман отримав назву “Яничари”».

3.9. Бесіда за змістом прослуханого.

– Як ви думаєте, чому роман «Мальви» зазнав гоніння й цькування?

– У яких видавництвах було надруковано твір?

– Про який гріх, інтерпретований у творі, говорить сам автор?

3.10. Словникова робота.

Яничар – у султанській Туреччині – солдат регулярної піхоти, створеної в XIV столітті з військовополонених, а також християн, обернених у мусульманство.

3.11. Робота з ілюстративним матеріалом.

– Зверніть увагу на ілюстрації. На них зображені яничари.

– Опишіть їхній зовнішній вигляд, одяг. Зверніть увагу на вирази облич.

– Як ви вважаєте, якими вміннями й навичками вони володіли?

3.12. Перегляд відеоролика про Османську імперію.

– Для кращого розуміння проблем, висвітлених у творі, звернімося до історичної доби й історичних постатей, змальованих у творі.

3.13. Бесіда за переглянутим матеріалом.

– Що вам відомо про яничар? Як ставали яничарами?

– Символом чого виступає мальва?

– Що вам відомо про життя поневолених українців у Туреччині?

– Що ви знаєте про Б. Хмельницького?

Коментар учителя.

Р. Іваничук поставив собі за мету на прикладі розпаду Османської імперії показати розпад імперії більшовицької. Так він став пророком, який передбачив хід історії.

3.14. Перегляд буктрейлера до роману «Мальви» за покликанням і складання паспорта твору.

https://www.youtube.com/watch?v=mYT_4twmz2Y

3.15. Фронтальне опитування за змістом твору.

– Коли відбувається дія у творі? (*Дія в романі відбувається в середині XVII століття – напередодні та під час визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького*).

– У романі є деталь, яка виконує роль символу. Це – мертвий платан, оповитий плющем. Подивіться на малюнок. Дерево зелене, міцне, але якщо уявити його без плюща, воно стане голим, без листя. Знайдіть у тексті твору опис платана.

– Чому автор протягом усього роману звертається до цієї художньої деталі? Що вона символізує?

– Ми знаємо роман під назвою «Мальви». Подумайте, чому Р. Іваничук не зміг видати його під назвою «Яничари»?

– Пригадайте, як виглядають мальви? Зверніть увагу на ілюстрацію.

– Чому, на вашу думку, письменник обрав якраз таку назву? *(На вибір автора наштовхнула жовта низенька мальва, прищпилена до кримської землі. Це, за Іваничуком, трагічний символ українського народу – гожого, пишного на своїй землі й знищеного духовно та фізично на чужій. Отже, українські проблеми проходять підтекстом через увесь роман).*

– Шлях до яничарства непростий. Що стало для героїв роману сходишками, які вели до яничарства? *(Отже, перша проблема – це проблема невільництва, зради, яничарства).*

– Як Марія з Мальвою потрапили в неволю?

– Чи стали вони вільними після того, як їх відпустив турок?

– Чому Марія вирішує змінити віру?

– Зачитайте сцену прийняття Марією та Мальвою мусульманства.

– Чому Мальва потоптала хрест? Чи розуміла мати наслідки?

– Як потрапили в неволю Андрій і Семен? Як вів себе Андрій? Що він зрадив? Чи була це усвідомлена зрада? Що ним керувало?

– Якщо говоримо про зраду Аліма, то вчинок Марії – теж зрада?

– Чи розумів Селім свою неволю?

– У романі Марія, маючи на увазі Селіма й Мальву,

каже: «Обоє яничари... Діти, діти, мальви зів'ялі...». Чому?

- Чи стала Мальва яничаркою?

3.16. Інсценізація уривку роману.

3.17. Бесіда за змістом переглянутого епізоду.

- Що спричинило переродження Мальви?
- Які почуття й думки пробудила в ній пісня?
- Чому проблема національної свідомості й національної гідності є найболючішою?
- Чому Мальва не повертається в Україну?
- А хто в романі дійсно яничар? Чому?
- Мальва прозріла. А чи прозрів Алім? Коли саме?
- Яка доля чекала Селіма? Як його всі назвали?
- Чому він, вірний капи-кулу Іслам-ірея, перейшов на бік козаків?

– Аліма (Андрія) убито, Сеймен (Семен) загинув, захищаючи рідну землю, Мальва (Соломія) отруїла зрадника-хана. А на розпутті стоїть Марія, мати яничарська, з болем у душі й розпукою в грудях. Чому немає конкретних героїв?

- До кого повертається Марія?

3.18. Робота в групах.

Завдання для учнів: клас ділиться на 5 невеликих груп, кожна з яких повинна охарактеризувати образи роману, визначивши особливості характеротворення.

- 1 група – характеристика образу Селіма;
- 2 група – Мальва – центральна героїня твору;
- 3 група – образ запорожців і Богдана Хмельницького;
- 4 група – образ мандрівного філософа мара;
- 5 група – образи простих і знатних татар і турків.

IV. Підсумок уроку

4.1. Проблемна бесіда.

- Поставте себе на місце Мальви. Чи можна її зрозуміти?

– Маріїні мальви не стали високими, гожими. У чому їхня трагедія?

– У романі автор постійно використовує повтор: «Якщо сини забувають про матір, то вмирає вона, жебраючи під сусідськими порогами». Про кого він говорить: про Марію чи про нас?

– Чи актуальні проблеми, порушені в історичному романі Р. Іваничука, сьогодні?

4.2. Підсумкове слово вчителя.

Роман Іваничук зобразив епоху нищення українського народу як нації, нищення українського духу, ту епоху, коли для того, щоб вижити українцю на чужій землі (а їх полонили тисячами за один набіг татари), потрібно було зректися своєї віри, мови, вітчизни, стати манкуртом без батька й матері та навіть іти воювати проти своїх сестер і братів. Ціною збереження власного життя, ціною самоствердження серед чужинців. Невимовно тяжко було існувати українцям серед чужинців. Але попри все сюжетна канва роману наводить нас на думку: роман має оптимістичний фінал.

Р. Іваничук говорив: «Ми завше тільки в наближенні до істини, а та, котра для всіх, – таки лиш Бог, якого ніхто не впізнав. Пізнати годі – можна тільки вірити. Під свою осінь людина стає такою, якою вона була задумана Господом Богом, вона в старості гарна – приходить мудрість, розважливність. Із того запального крикуна, який у суперечках був нестримний і вибуховий, людина перетворюється у стриману особу».

V. Оголошення і коментар домашнього завдання.

1. Опрацювати статтю про письменника й роман «Мальви» в підручнику (с. 277–279).
2. Дати усні відповіді на запитання підручника (с. 279).

Список використаних джерел

1. Українська література. Програма для закладів загальної середньої освіти. Рівень профільний. 2017. 65 с.

2. Слоньовська О. В. Українська література (профільний рівень): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / О.В. Слоньовська, Н.В. Мафтин, Н.М. Вівчарик. Київ : Літера ЛТД, 2019. 320 с.

Зразок оформлення конспекту уроку із зарубіжної літератури

Клас: 10

Тема: Шарль Бодлер – пізній романтик і зачинатель модернізму. Збірка «Квіти зла», загальна характеристика. Образи, символи, особливості поетичної мови у віршах Ш. Бодлера

Компетентності:

предметні: *учень / учениця* знає основні віхи життя і творчості митця, риси його індивідуального стилю; характеризує провідні мотиви лірики Ш. Бодлера, її новаторський характер; аналізує ліричні твори (цілісно й у фрагментах); виявляє у творах письменника провідні проблеми, теми, мотиви; виокремлює символи; пояснює їхній асоціативний зміст; сприймає і розуміє естетику образного слова; висловлює судження щодо художньої цінності прочитаних творів, образів ліричних героїв;

ключові: *учень / учениця* пояснює суть понять «символ», «сугестія»; визначає у прочитаних творах символи, тлумачить їх; складає тези (лекції вчителя або власного виступу); навчається цінувати власну свободу, ініціативність, обстоює власні позиції; доводить значення краси мистецтва для розвитку сучасної людини й світу.

Тип уроку: урок вивчення основ теорії та історії літератури

Обладнання: портрети Ш. Бодлера (художники А. Матісс і Г. Кубре), відео «Символізм у мистецтві», узагальнювальна таблиця «Загальна характеристика збірки Ш. Бодлера “Квіти зла”», інформаційна схема «Побудова збірки Ш. Бодлера “Квіти зла”»

Зміст уроку

I. Актуалізація опорних знань.

1.1. Експрес-опитування.

– Пригадайте, що вам відомо з уроків всесвітньої історії про події і розвиток людства середини – II половини XIX століття? *(Середину XIX століття називають «кризовою». Торгово-промислова криза в Англії, що позначилася на економіці всієї Європи; революції у Франції, Німеччині, Італії, Угорщині; жорстокі розправи з робітничими бунтами. Усе це стало поворотною точкою в історії багатьох країн Європи).*

– Як називали цей період? *(Цей період пов'язують з появою складного ідеологічного культурного явища – декадентства, що з фр. означає «занепад», викликане нестабільністю й хаосом життя, втратою ідеалів і колишніх цінностей).*

– Подумайте, Які країни Західної Європи були найбільш розвиненими?

– Які зміни відбулися в літературному процесі того часу? *(Декадентів у мистецтві називали «поколінням, яке плаче і співає», основними мотивами їх творчості стали сум, відчай, розчарування, песимізм. Герої їх творчості – люди самотні, які страждають, розчаровуються в майбутньому, і їм залишається тільки заглибитися у своє внутрішнє «я». Як і романтики, вони прагнули втекти від*

навколишньої дійсності до світу краси й прекрасних ілюзій, стверджували перевагу мистецтва над реальним життям, сприймали зовнішній світ через свої почуття й враження. Особливо це проявилось в поезії Франції, яка стає визнаним культурним центром Європи).

1.2. Філологічний лабіринт

Завдання для учнів: перед ними на дошці таблички з набором слів. Це вислів французького письменника Гюстава Флобера, який стане епіграфом уроку. Потрібно скласти слова (манера – світу – Поезія – неповторна – це – власна – зовнішнього – особлива – сприйняття) в речення за законом логіки, користуючись підказками.

Підказка 1. Це просте речення з однорідними означеннями.

Підказка 2. Речення починається зі слова «Поезія», яке є підметом.

Підказка 3. Між підметом і присудком ставиться тире перед часткою це.

Коментар учителя. Отже, має вийти вислів «Поезія – це власна, особлива, неповторна манера сприйняття зовнішнього світу».

– Поясніть, як ви розумієте зміст цього вислову.

II. Повідомлення теми, мети, завдань уроку.

Слово вчителя. Сьогодні на уроці ми будемо вивчати поезію середини XIX століття, яка вражає своєю художньою красою, витонченістю й філософічністю. Одним із яскравих авторів такої неперевершеної поезії був французький митець Шарль Бодлер. Вивчаючи його біографію і внесок у розвиток світової лірики, ми водночас досліджуватимемо, як зароджувалася нова літературна течія раннього модернізму, що дістала назву символізм.

III. Сприймання та усвідомлення нової навчальної інформації.

3.1. Вступне слово вчителя.

На межі століть почала відбуватися зміна мистецьких форм. Романтизм і реалізм поступово відходять на другий план, поступаючись місцем модернізму, що стає вираженням духовного перевороту. Модернізм (у перекладі з фр. – «новий», «новітній») – це загальна назва напрямів ХХ століття, що відбили кризу культури й розрив з естетикою минулого. Течіями раннього модернізму стали символізм, імпресіонізм, неоромантизм, яким притаманне нове бачення мистецтва, що є вище за реальне життя, утверджує свободу творчості митця, використовує «потік свідомості», верлібр (вільний вірш), сугестію (навіювання), антитезу (протиставлення). Протягом декількох уроків ми говоритимемо про особливості розвитку символізму у французькій поезії.

3.2. Робота з теоретико-літературними поняттями.

Символізм (від фр. *symbole* – символ) – течія модернізму, у творчій практиці представників якої переважають інтуїтивне осягнення й асоціативне мислення. Символ – це умовний знак, натяк на таємну сутність, протиставлену об'єктивному світу (Ш. Бодлер, П. Вермен, А. Рембо, С. Мелларме й ін.).

3.3. Перегляд відео «Особливості символізму в мистецтві»

<https://www.youtube.com/watch?v=WWkUo1bsJHg>

3.4. Бесіда за змістом переглянутого матеріалу

– У якій країні й коли зародився символізм? (*Символізм зародився у Франції в 70–80-х роках ХІХ століття*).

– У якій літературі вперше виокремилися принципи символізму? (*Принципи символізму вперше виокремилися у творчості французьких поетів*).

– У яких видах мистецтва знайшли розповсюдження тенденції символізму? (*Тенденції модернізму (символізму) знайшли своє вираження в усіх сферах мистецтва*).

літературі, живописі, музиці, малярстві).

– Чому символу притаманна невизначеність? *(Тому що духовний зміст важко передати словами).*

– Які два світи розрізняють символісти? *(Світ речей і світ ідей).* Поясніть їх.

– У яких темах шукали натхнення представники різних видів мистецтва? *(Вони шукали натхнення в коханні й стражданні).*

3.5. Робота з портретами Ш. Бодлера.

– Перед вами два портрети Ш. Бодлера. Перший належить художнику Анрі Матіссу, другий – робота Г. Кубре.

– Поміркуйте, у якому стилі вони виконані? *(Вони виконані в модерністському й реалістичному стилях).*

– Яким бачить А. Матіс Ш. Бодлера? *(Декілька штрихів олівцем – і Ш. Бодлер споглядає на нас крізь віки).*

– А яким зображено Ш. Бодлера на другому портреті? *(Він зосереджений, працює у своєму кабінеті. Усе реально: речі, одяг, праця. Поет впевнений у собі, чимось невдоволений).*

3.6. Міні-лекція вчителя про Ш. Бодлера.

Шарль Бодлер – поет, політичний діяч, журналіст, мистецтвознавець, неперевершений перекладач новел Едгара По. Бунтівний за характером, він почав творити на нових творчих й естетичних засадах, увів у літературу поняття модерну, який вважають предтечею символізму.

Народився в Парижі 9 квітня 1821 року. Батько Жозеф Франсуа був непересічною особистістю, закоханий у мистецтво. З малим Шарлем він відвідував паризькі виставки й музеї, знайомив сина з художниками й зумів прищепити йому любов до прекрасного. Коли батько помер, у житті хлопчика з'явилася велика порожнеча: мати, на 34 роки молодша за батька Шарля, через рік після смерті чоловіка знову вийшла заміж за молодого й перспек-

тивного офіцера Жака Опіка, який згодом стане генералом, послом і навіть сенатором.

Хлопчик обожднював матір і мріяв про її увагу й турботу, він болісно переживав її заміжжя. Згодом родина переїхала з Парижа в Ліон, а самого Шарля в 11 років відправили до навчання в коледж-інтернат. Вітччм вважає, що такий спосіб життя виховує в Шарля, улюбленця матері, дисциплінованість, наполегливість. Проте, живучи поза домом, не знайшовши спільної мови ані з учителями, ані з учнями, хлопець зі жвавим характером несамовито страждає від самотності й туги за домом. В одному з листів до матері Шарль писав: «Я самотній, у мене немає друзів, ні коханої, ні собаки, нікого, кому я міг би пожалітися». Причиною своїх страждань Шарль вважає Жака Опіка.

Хлопчик мріяв повернутися в Париж, який у його дитячих спогадах постає святковим й ошатним. До того ж, Шарль почав відчувати материне розчарування в його посередніх навчальних досягненнях, адже вона сподівалася від сина відмінних успіхів, мріяла, щоб він зробив блискучу кар'єру, отримав звання полковника з поверненням у Париж. А Шарль обожднює літературу, пише вірші, сповнені романтичного розчарування. Юнак не став ані військовим, ані дипломатом, ані юристом. Він заявив про бажання стати письменником. Його рішення обурило батьків. А тут ще й спосіб життя, який Шарль обрав після закінчення коледжу: випадкові знайомі, витрати грошей на різні «безумства», неординарний одяг, веселі дівчата з Латинського кварталу. Відчуження між вітччмом і пасинком дедалі збільшувалося. Опік вирішив відправити Шарля до Індії, аби юнак забув свої химерні мрії і розпочав там відповідальне доросле життя. 10 місяців, упродовж яких він мандрував на кораблі південними морями й океанами, вразили поета. Біографи описують випадок. Коли корабель «Пакетбол Південних морів» досяг екватора, матроси

підстрілили альбатроса – гарного морського птаха з величезним розмахом білих крил. Екіпаж мучив беспорядного птаха, прив'язавши його за лапу. Шарль кинувся з кулаками на матроса, який намагався запхнути альбатросові в дзьоб трубку для куріння, і припинити бійку зміг тільки капітан. Красеня альбатроса доби́ли, а з його м'яса зробили паштет з нагоди свята перетину екватора...

На острові Бурбоні Бодлеру вдалося втекти на інший корабель і повернутися до Франції, де невдовзі досягнув повноліття й отримав чималу батьківську спадщину. Він розірвав стосунки з родиною і почав жити окремо. Важким випробування у житті Шарля Бодлера стало його кохання. Жінка, з якою він прожив багато років, не могла оцінити його таланту. Танцівниця Жанна Дюваль, яка народилася на Гаїті, мала екзотичну зовнішність і розпусну вдачу. Як вважали друзі поета, єдине, що цікавило її – це гроші. Життя з цією жінкою витягнуло з Бодлера душевні сили, вона вносила сум, розчарування, безнадію і борги. Однак любовні вірші, присвячені його «Чорній Венері», літературознавці визначають кращими у творчому доробку Шарля Бодлера. Усе життя Шарль опікувався Жанною Дюваль, навіть розійшовшись із нею, оплачував її рахунки, лікування, постійно влізаючи в борги й відмовляючи собі. Мабуть, під впливом усього цього в поезіях Бодлера жінка часто бачиться втіленням зла, а кохання – злочином.

Хоча життя Шарля було невпорядкованим, та працював він із величезною самовіддачею: напружена робота в бібліотеках, широкі знайомства у світі мистецтва з визначними митцями Оноре де Бальзаком, Гюставом Флобером, Полем Верленом. Шарль ретельно працював над перекладами творів Едгара По, писав критичні статті про літературу, музику й живопис. Проте головним у його житті були вірші, й насамперед збірка «Квіти зла», яку створював усе своє життя.

3.7. Творча вправа «Парадокс»

Завдання для учнів: перед учнями аркуші паперу. Потрібно намалювати будь-яку квітку (ромашку, троянду, тюльпан, нарцис, барвінок або просто контур квіточки); потім обрати слова-асоціації до слова «квіти» і записати їх. Збоку від записів написати слово «зло» і поєднати їх в одне словосполучення.

– Чи природне й доречне таке порівняння? (Ні).

– Що означають складові такого словосполучення? (Квіти – це прекрасне творіння природи, символ краси й досконалості світу, радості, чистоти. Зло – чорна сила диявольського походження, антипод добра, світла, краси).

3.8. Повідомлення учня на тему «Історія створення збірки Ш. Бодлера “Квіти зла”»

Увесь біль поета за духовний стан сучасної йому людини й світу загалом вилився в збірці «Квіти зла». Замисел збірки виник у поета ще в середині 1840-х років. У листі до нотаріуса за рік до смерті поет написав: «...у цю жорстоку книжку я вклав усе своє серце, всю свою ніжність, усю свою віру (вивернуту), усю свою ненависть». У листі до матері поет так пояснював свій задум: «Ви знаєте, що я завжди вважав, що література й мистецтво йдуть своєю дорогою, маючи інші, ніж мораль, цілі, і що краса задуму і стилю цілком задовольняє мене сама по собі. Але ця книжка, назва якої «Квіти зла», досить красномовно сповнена, як Ви побачите, холодної і похмурої краси. Написана вона з люттям і терпінням».

Поет присвятив «Квіти зла» своєму вчителеві і другу Теофілю Готьє: «Бездоганному поетові, досконалому чудотворцеві французької літератури, моему дорогому й шановному вчителеві та другові Теофілю Готьє з найглибшою відданістю присвячую ці хворобливі квіти. Ш. Б.»

Як і Бальзак, Бодлер орієнтувався на Данте, котрий подорожував у загробному світі, тож мав намір назвати

свою збірку «Лімби» – верхні кола пекла. Але таку назву вже мала книжка Теодора Верона. Письменник Іполліт Бабу підказав нову назву – «Квіти зла». Ця назва авторові сподобалася. Під такою назвою 1 червня 1855 року спершу з'явилася добірка з 18 віршів в одному із журналів, а через 2 роки і сама збірка.

Назва, яку поет шукав, виявилася напрочуд влучною і виразною. Вона містила в собі всі суперечності, що їх зазнала душа поета. У стислій формі передано сприйняття автором сучасного світу як царства зла й водночас його власне бачення сумної реальності. Збірка трактувалася сучасниками як поетизація аморальності. Так, критик Луї Гудаль писав: *«Скрізь ми зустрічаємо по-дитячому претензійне натхнення та потуги на оригінальність; крізь нагромадження надокучливих алегорій, які прикривають відсутність думок, скрізь груба, безбарвна мова, мальовничо пересипана словами: “паразити, падло, жахливі вбивці”»*. Густав Бурден відзначав: *«Часом сумніваєшся у психічному стані пана Бодлера... Це здебільшого монотонне і навмисне повторення одних і тих самих думок. Мерзенність тут межує з паскудністю, огидне змішане зі смородом...»*. Але сам Бодлер стверджував, що книгу треба оцінювати цілісно, лише тоді з неї випливає жорстокий моральний урок.

Книга, яка була видана тиражем лише 1100 примірників і навіть не вся розпродана, зазнала нищівної критики, а проти її автора було висунуте судове звинувачення в «образі суспільної моралі». А він з такою дбайливістю готував до друку свою книжечку. Десятки разів переробляв вірші, змінював назви, структуру, видання. На його прохання два десятки примірників збірки надрукували на спеціальному голландському папері, для них зробили дорогу обкладинку. Він подарував їх матері, друзям, своїм покровителям, відомим літераторам.

Бодлер знав, що над ним відбудеться суд. І дійсно, 20 серпня 1857 року в Палаці правосуддя в Парижі відбувся суд. Шоста палата суду, що займалася його справою, зазвичай розглядала звинувачення проти шахраїв, сутенерів і повій. Проти видавця й автора було розпочато карну справу за блюзнірство й непристойність. Поета звинувачували в нехтуванні законів суспільної моралі.

20 серпня 1857 року відбулося засідання суду. У своїй промові прокурор зазначив: *«..хворобливе прагнення зображати все, описувати все, розповідати про все так, неначе поняття суспільної моралі відсутнє взагалі й цієї моралі ніколи не існувало».*

Суддя прийняв рішення, що в образі релігії провина Бодлера не доведена, але своїми віршами він завдав шкоди громадській моралі й доброчесності. У результаті Бодлерові присудили 300 франків штрафу, книговидавцеві – 100 франків. Окрім того, суд вимагав вилучення зі збірки 6 віршів. Вирок був опублікований наступного дня. У ньому відзначався згубний вплив віршів автора на читача.

1861 року вийшло друге видання збірки, до якого ввійшли 30 нових творів. Також автор змінив зміст книжки, розподіливши його на шість розділів. У такий спосіб книжка стала своєрідною автобіографією поета.

3.9. Робота з інформаційною схемою «Побудова збірки Ш. Бодлера «Квіти зла»»

3.10. Робота з узагальнювальною таблицею «Загальна характеристика збірки Ш. Бодлера “Квіти зла”»

Цикли	Їхні особливості
«Сплін та Ідеал»	<ul style="list-style-type: none"> - цикл написаний у традиціях романтичної естетики; - основні мотиви – митець і юрба, кохання реальне та ідеальне, неприйняття буденності, пошук високого ідеалу; - ідеал – не лише краса, творчість, кохання, нове мистецтво, це духовна гармонія людини і світу; сплін – це те, що живе всередині кожної людини; - розмірковує над призначенням поета і його мистецтва. Автор розкриває трагізм існування митця у світі, його відчуженість; - з’являються образи вампірів, страховиськ, схожих на відьом. Земля змальована як могила і в’язниця. Основні слова – туга, печаль і журба.
«Паризькі картини»	<ul style="list-style-type: none"> - увагу перенесено із внутрішнього світу людини на зовнішній; - створює чудові картини урбаністичної поезії. Поет поглянув на місто по-новому. Головним для нього є не зовнішній вигляд міста, а те, як воно впливає на сучасну людину, яких метаморфоз зазнає людська душа в напруженому ритмі життя. Місто приваблювало й водночас відштовхувало, живило його загадковими соками й отруювало ядучими випарами. А Бодлер оспівував цю цілющу й згубну вдачу; - поглиблюється мотив старості. На людство чекає близька смерть, бо воно вже давно духовно вмерло.
«Вино»	<ul style="list-style-type: none"> - основний мотив – сп’яніння. Сп’яніння людства спричинене його гріхами, нищими інстинктами, самозакоханістю й самотністю; - поет оспівує силу вина.
«Квіти зла»	<ul style="list-style-type: none"> - з’являються образи смерті, трупів, кривавих фонтанів, черепів; - автор устами ліричного героя переймається болями й гріхами всього світу
«Бунт»	- зображення двобою між Богом і Дияволом
«Смерть»	- усі людські поривання закінчуються смертю

IV. Узагальнення та систематизація набутих знань учнів.

4.1. Творчо-аналітична робота.

Завдання для учнів: упродовж 2 хвилин доберіть і запишіть слова-асоціації для характеристики Бодлера-людини й Бодлера-поета.

4.2. Узагальнювальна бесіда

- Визначте основні риси вдачі й творчості Шарля Бодлера.
- Розкажіть, коли Шарль Бодлер увійшов у літературне життя Парижа.
- Поміркуйте, чому більшість сучасників не сприйняли поетичну творчість Бодлера.
- Пригадайте, творчість якого американського письменника популяризував Ш. Бодлер у Франції. Поясніть чому.
- Розкрийте історію задуму та створення збірки «Квіти зла».
- Поясніть її символіку.
- У чому виявляється особливість композиції збірки «Квіти зла»?
- Подумайте, чому Ш. Бодлера вважають предтечею модернізму (символізму).

V. Підведення підсумків уроку.

5.1. Підсумкове слово вчителя.

Шарль Бодлер, як і інші митці й філософи його часу, вважав, що за реальністю, яку бачить людина, існує світ ідей, який вона бачити не може. Ось він і є справжнім, а видимий, реальний світ – його блідий відбиток. Цей справжній таємничий світ не можна осягнути розумом, але його можна відчувати інтуїтивно, підсвідомо, – вважав поет-символіст. Митець повинен стати медіумом, провідником, інструментом цього ідеального світу, адже лише йому може відкритися глибина життя в явищах повсякденності.

І ці явища в новому мистецтві стають символами.

Твори Ш. Бодлера досі надихають читачів, адже всупереч усім змінам ідеальний світ далекий від реального, і завжди будуть існувати люди, які це відчують так само гостро, як відчував це геніальний Шарль Бодлер.

VI. Оголошення і коментар домашнього завдання.

1. Опрацювати теоретичний матеріал у підручнику (с. 162–173).
2. Вивчити теоретико-літературне поняття «символізм» і його основні ознаки.
3. Запропонувати власний варіант обкладинки до збірки Ш. Бодлера «Квіти зла».

Список використаних джерел

1. Гуліда О. Пізній романтик і зачинатель модернізму: конспект уроку за творчістю Шарля Бодлера. *Зарубіжна література в школах України*. 2019. № 12. С. 46–48.

2. Зарубіжна література. Програма для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (Рівень профільний). URL : <https://drive.google.com/file/d/1T2p70vvRA5q>. (дата звернення: 15.04.2024 р.)

3. Кадоб'янська Н. М. Зарубіжна література. Рівень профільний : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Н. М. Кадоб'янська, Л. М. Удовиченко. Х.: ТОВ «СИЦІЯ», 2018. 256 с.

4. Ткач І. Біля витоків модернізму; Бодлер – Верлен – Рембо: три уроки з вивчення творчості поетів. *Зарубіжна література в школах України*. 2021. №7–8. С. 48–53.

Методичне видання

ГОГОЛЬ Наталія Валеріївна,
ГРИЧАНИК Наталія Іванівна,
КЛЕЙМЕНОВА Тетяна В'ячеславівна

КУРСОВА РОБОТА З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ / ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: НАПИСАННЯ, ОФОРМЛЕННЯ, ЗАХИСТ

*Методичні рекомендації
для студентів спеціальності
014 Середня освіта (Українська мова і література)*

Комп'ютерна верстка С.П. Цьома

Підп. до друку 27.03.2024.
Формат 60x84/16. Гарнітура Cambria.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 7,96.
Ум. фарб.-відб. 7,96. Обл.-вид. арк. 4,76.
Тираж 100 пр. Вид. №12.

Видавець і виготовлювач:
ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.
Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.